

HET WOONCONCEPT WAARIN MEERDERE GENERATIES SAMENLEVEN

SCRIPTIE
07/10/2016

JAE YOUNG SONG/ 0846205
ANH-DAO NGUYEN/0861290

HOGESCHOOL ROTTERDAM
RROG STEDENBOUW EN LANDSCHAP

BEGELEIDING DOOR:
SHY SHAVIT (HR)
RENZO VEENSTRA (RROG)

Colofon

Hoofdvraag

Op welke manier kan op een locatie een woonconcept worden ontworpen, waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde?

Status

Definitief

Datum

7 Oktober 2016

Studenten

	<i>Student 1</i>	<i>Student 2</i>
Naam	Jae Young Song	Anh-Dao Nguyen
Studentnummer	0846205	0861290
Adres	Jan van Zutphenstraat 795	Erosiekreek 27
Postcode	1069 RS Amsterdam	3206 HD Spijkenisse
Telefoon	06 34871981	06 24632069
E-mail adres	jaeyoung.song@hotmail.com	ad.nguyen@outlook.com

Onderwijsinstelling

Naam	Hogeschool Rotterdam
Locatie	Academieplein
Instituut	Instituut voor de Gebouwde Omgeving (IGO)
Adres	G. J. de Jonghweg 4-6
Postcode	3015 GG Rotterdam
Telefoon	+31 107 944 841
Begeleider	S. Shavit
E-mail adres	shavs@hr.nl
Tweede lezer	P. Budde
E-mail adres	p.c.j.budde@hr.nl
Externe lezer	N. van den Berg

Afstudeerbedrijf

Naam	RRog stedenbouw en landschapsarchitect
Adres	Pilotenstraat 6a
Postcode	1059 CJ Amsterdam
Begeleider	Renzo Veenstra
Telefoon	06 29102224
E-mail adres	veenstra@rrog.nl

Samenvatting

Inleiding

Ons afstudeeronderwerp is door het ontwerp bureau aangedragen en gaat over meergeneratiewonen. RRog definieert het begrip meergeneratiewonen als een woonconcept waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde.

Het bureau heeft eerder het concept meergeneratiewonen toegepast in één van hun ontwerpen voor een prijsvraag. Zij vroegen zich af hoe dit concept ontwikkeld zou kunnen worden, omdat het meergeneratiewonen nog weinig voorkomt in Nederland. Het meergeneratieconcept zou als oplossing kunnen worden gezien voor een aantal maatschappelijke problemen die in Nederland heersen, waarbij de manier waarop Duitsland omgaat met deze problemen een mogelijke oplossing is.

In ons onderzoek wordt er gekeken naar hoe het woonconcept omgezet kan worden in een ontwerp op een locatie in Nederland. Samen met het bureau is vervolgens een hoofdvraag geformuleerd, die als volgt luidt:

“Op welke manier kan op een locatie een woonconcept worden ontworpen, waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde?”

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn er drie deelvragen opgesteld, namelijk:

- Wat is het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven?
- Hoe komt de uitwisseling tussen de verschillende generaties tot stand in het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven?
- Hoe kan het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven toegepast worden op de gegeven locaties?

De eerste twee vragen zijn beantwoord door middel van literatuur- en referentieonderzoeken. Bij de laatste deelvraag hebben wij ontwerpend onderzoek verricht.

Context

Door de jaren heen is de Nederlandse samenleving erg veranderd. Deze veranderingen in de maatschappij hebben invloed op hoe wij wonen. De toenemende vergrijzing in Nederland is er één: verhoudingsgewijs komen er steeds meer ouderen bij. Velen van hen voelen zich eenzaam. Ouderen willen ook langer zelfstandig blijven, dit betekent dat de huizen waarin zij wonen, levensloopbestendig gemaakt zouden moeten worden. Ook heeft de vergrijzing als gevolg dat onze zorg erg duur is ten opzichte van het gemiddelde.

In Duitsland werd het woonconcept ‘Lebensräume für Jung und Alt’ in het leven geroepen, met de gedachte dat wederzijdse hulp van alle generaties nodig is om de ouderen te kunnen blijven ondersteunen. Generatie overkoepelend samenleven is hierbij een doelstelling. Het concept houdt vereenzaming (van ouderen) en sociale isolatie tegen door het activeren van burenhulp tot gemeenschappelijke arbeid. En zo blijven ouderen langer zelfstandig wonen.

Naast de vergrijzing, is de dure kinderopvang in Nederland ook een probleem voor veel gezinnen. Gezinnen hadden niet genoeg aan één inkomen, dit heeft er toe geleid dat er veelal twee werkende ouders zijn, per gezin. Om de zorg voor de kinderen goed te kunnen faciliteren, is de kinderdagopvang ontstaan. Door de bezuiniging van de kinderopvang in 2013 is deze voor veel ouders te duur geworden. Gezinnen hebben dit gedeeltelijk kunnen oplossen door hun kind bij de burens of oma en opa onder te brengen. Bij een groot aantal gezinnen moest veelal de vrouw minder werken of stoppen met werken. Om de arbeidsparticipatie van vrouwen te verhogen, is de kinderopvangtoeslag fors omhoog gegaan. Toch is het niet zo gunstig, omdat de tarieven van de opvang boven het maximale toeslag liggen.

Individualisering is ook een maatschappelijke trend die nu afspeelt in Nederland. De Nederlandse samenleving stond hoog op de lijst wat betreft individualisme, maar is alsnog erg gericht op onderlinge zorg en verantwoordelijkheid. Het oppassen van de kinderen door de burens of oma en opa is hier een voorbeeld van. Ook is er een toenemende deeleconomie. Nederlanders delen steeds meer spullen met elkaar, om andere mensen te helpen, maar ook om kosten te besparen. Individualisering kan dus goed samen gaan met een sterke sociale oriëntatie. Toch zien we dat het traditionele gezin, waarbij er meerdere generaties onder één dak wonen of in de buurt, bijna nooit meer voorkomt.

In Duitsland is het meergeneratiehuis ontworpen om een alternatief te bieden voor ouderen die zich eenzaam voelen en voor jonge families die steun nodig hebben. Wij zijn erachter gekomen dat het concept in Duitsland vooral gaat om het samen brengen van verschillende generaties, zonder een woonconcept. Echter hebben we gezien dat dit wel wordt uitgevoerd in samenwerking met verschillende stichtingen.

Het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven kan dus een bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving en als mogelijke oplossing voor de bovenstaande maatschappelijke problemen.

Praktijk

Om een beter inzicht te krijgen over het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven en hoe deze in de praktijk wordt toegepast, is een referentieonderzoek gedaan. Er zijn zes meergeneratiewoonprojecten onderzocht, waarbij de manier waarop de uitwisseling tussen meerdere generaties tot stand komt en de vormgeving van het project relevant was.

Uit het onderzoek bleek dat er doorgaans vier manieren waren van hoe de uitwisseling tussen de generaties plaatsvinden in een meergeneratie project. Ten eerste kan de uitwisseling tussen meerdere generaties gestimuleerd worden door gemeenschappelijke ruimtes beschikbaar te stellen (georganiseerde interactie d.m.v. het ontwerp) en de woningen zo in te richten, dat er vanzelf ontmoeting plaatsvindt tussen de bewoners in het project (spontane interactie d.m.v. het ontwerp). Ten tweede kan er door de manier waarop bewoners met elkaar omgaan, uitwisseling plaatsvinden (spontane interactie door de bewoners). Dit heeft te maken met de sociale banden die de bewoners met elkaar hebben. Het gaat hier om informele hulp die de bewoners elkaar aanbieden. Ook door de verschillende activiteiten in een project vindt er uitwisseling plaats. De bewoners plannen dan zelf activiteiten, zoals een wekelijkse lunch (georganiseerde interactie door bewoners).

Aan de hand van het referentieonderzoek zijn er randvoorwaarden opgesteld om een meergeneratiewoonproject te laten functioneren.

Implementatie randvoorwaarden

Deze randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept hebben wij vervolgens toegepast op twee locaties in Nederland, namelijk in Deventer en Almere. De ontwerpen verschillen erg van elkaar doordat de locaties anders zijn. Ten eerste moet er natuurlijk rekening worden gehouden met de eisen die het bestemmingsplan aan de locatie voorschrijft. Ten tweede heeft de omgeving invloed op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Oosterwold heeft een landelijke woonomgeving, terwijl de locatie in Oranjekwartier meer een stedelijke omgeving heeft. Dit verschil heeft invloed gehad op de woningplattegronden en de verkaveling van het meergeneratiewoonconcept. Ook zijn we erachter gekomen dat de verschillende leefstijlen effect hebben op het ontwerp, deze hangt weer af van de locatie. De leefstijlen hebben te maken met hoe iemand wil wonen en hier moet rekening mee worden gehouden bij het ontwerpen. Verder heeft de locatie en met name het voorzieningsniveau in de omgeving, invloed op de programma's in het project en hiermee op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Naast de locatie heeft de opdrachtgever ook veel invloed op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Deze beslist uiteindelijk wie de doelgroepen zijn, hoe groot het project moet worden, hoeveel en welke type woningen er ontworpen moeten worden.

Het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept verschilt per locatie en kan niet overal op dezelfde manier ontworpen worden.

Conclusie

Het meergeneratiewonen levert een bijdrage aan de veranderende samenleving in Nederland. In onze ontwerpen kan de toepassing van het woonconcept leiden tot saamhorigheid op buurtniveau. Bovendien kan het de sociale samenhang binnen een wijk versterken en een aanvulling zijn op de georganiseerde zorg in Nederland. De bewoners hebben dan onderling zorg voor elkaar en dit vermindert de eenzaamheid onder de senioren.

Aanbeveling

Het ontwerp in Deventer is voor een specifieke doelgroep bedacht, met een specifieke culturele achtergrond. Er bestaat hierdoor het risico op segregatie, waardoor het meergeneratiewoonproject onttrokken wordt van de woonomgeving en een exclusieve locatie wordt. Het is aanbevolen om nader onderzoek te doen of 'derden' ook onderdeel van het woonconcept kunnen worden. Hierbij kan er gedacht worden aan de overheid of aan sociale partners, zij kunnen er namelijk voor zorgen dat de open verbinding met de omgeving in stand wordt gehouden. Vervolgens is het aan te raden om deze ontwerpopgave samen met de eindgebruikers te overleggen.

Ook moet er een vervolgonderzoek gedaan worden naar de verschillende leefstijlen, omdat deze niet grondig is onderzocht.

Uit onze analyse is gebleken dat de verschillende leefstijlen invloed hebben op de keuzes in het stedenbouwkundig en architectonisch ontwerp (vormgeving). Het verdient aanbeveling om de referentieprojecten ook te onderzoeken op de leefstijl van de bewoners, zodat de randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept verder uitgebreid kan worden.

Bovendien is het aanbevolen om het referentieonderzoek uit te breiden met een paar Nederlandse projecten. We zijn er achter gekomen dat er in Nederland projecten zijn opgezet waarin het meergeneratieconcept ook in aanwezig was.

In onze referentieonderzoeken hebben wij gemerkt dat er onderlinge afspraken zijn gemaakt, een soort contractvorming, die bepalend zijn voor de manier waarop de mensen samenwonen, maar ook bepalend zijn wie er in een project mogen komen wonen. Dit is belangrijk voor het instandhouden van het concept. In Duitsland worden dergelijke afspraken geregeld door de organisatie of door de overheid aangestuurd. In Nederland is hier geen sprake van. We hebben hier geen onderzoek naar gedaan, dus het verdient aanbeveling om de manier van contractvorming te onderzoeken.

Wanneer deze aanbevelingen worden uitgevoerd, worden de randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept geoptimaliseerd.

Voorwoord

Het rapport dat voor u ligt is de afsluiting van een zes maanden durende afstudeerperiode bij RROG. Daarnaast is het de afsluiting van de studie Bouwkunde aan de Hogeschool Rotterdam. Van april 2016 tot en met oktober 2016 zijn wij bij RROG bezig geweest met het onderzoek en schrijven van deze scriptie. De scriptie omvat een onderzoek naar het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven.

Deze scriptie is geschreven in opdracht van RROG. RROG is een ontwerpbureau voor stedenbouwkundige en landschappelijke ontwerpopgaven dat in Amsterdam is gevestigd. Het bureau is in 2006 opgericht door Renzo Veenstra en Richard Colombijn. Samen met RROG zijn de onderzoeksvragen opgesteld. Zij vroegen zich af hoe het concept waarin meerdere generaties samen leven, ontwikkeld zou kunnen worden, omdat het meergeneratiewonen nog weinig voorkomt in Nederland. Volgens het bureau zou het meergeneratieconcept als oplossing kunnen worden gezien voor een aantal maatschappelijke problemen die in Nederland heersen.

Tijdens het afstuderen hebben wij goede begeleiding gekregen van onze stagebegeleider Renzo Veenstra en schoolbegeleider Shy Shavit. Wij bedanken de begeleiders voor de ondersteuning en begeleiding die wij hebben gekregen tijdens het afstuderen. Ook willen wij onze collega's bij RROG bedanken die voor een leuke en leerzame tijd hebben gezorgd tijdens deze periode.

Jae Young Song
Anh-Dao Nguyen

Amsterdam, 7 oktober 2016

Inhoudsopgave

Colofon
Samenvatting
Voorwoord
Inhoudsopgave

1. Introductie	7-9
1.1 Aanleiding	6
1.2 Probleemstelling	6
1.2.1 Hypothese	6
1.3 Het doel	7
1.4 De hoofdvraag	7
1.5 Deelvragen	7
1.6 Onderzoeksmethode	8
1.7 Afbakening	8
1.8 Leeswijzer	9
2. Context	12-23
2.1 Maatschappelijke trends	12-15
2.1.1 Demografie	13
2.1.2 Economie	14
2.1.3 Sociaal cultureel	15
2.2 Geschiedenis en ontwikkelingen van het meergeneratie wooncollectief in Duitsland	20-23
2.2.1 Mehrgenerationenhauser	20
2.2.2 St. Anna Hilfe	22
2.3 Conclusie	23
3. Praktijk	24-35
3.1 Meergeneratie projecten in Nederland	26-27
3.2 Referentieonderzoek	28-31
3.2.1 Werkwijze	28
3.2.2 Samenvatting referentie	29
3.3 Conclusie	32-33
3.4 Randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept	35
4. Implementatie randvoorwaarden op locatie	36-51
4.1 Locatie Oranjekwartier, Deventer	39-44
4.1.1 Programma van eisen van de opdrachtgever	39
4.1.2 Het ontwerp en onderbouwing	40
4.1.3 Materialisatie	44
4.2 Locatie Oosterwold, Almere	45-49
4.2.1 Programma van eisen van Oosterwold	46
4.2.2 Het ontwerp en onderbouwing	47
4.2.3 Materialisatie	49
4.3 Vergelijking en conclusie	50-51
5. Conclusie en aanbevelingen	52
6. Bronnenlijst	53

Bijlagen

1. Introductie

1.1 Aanleiding

Ons afstudeeronderwerp gaat over meergeneratiewonen en hoe het woonconcept omgezet kan worden in een ruimtelijk ontwerp op een locatie. Het onderwerp is door RRog aangedragen. RRog is een ontwerp bureau voor stedenbouwkundige en landschappelijke ontwerp opgaben, die in 2006 is opgericht door Renzo Veenstra en Richard Colombijn. Het bureau maakt ruimtelijke ontwerpen en visies op verschillende schaalniveaus.

Het bureau definieert het begrip meergeneratiewonen als een woonconcept waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde. Ze hebben zich hierbij laten inspireren door het Duitse concept van Mehrgenerationenhäuser. Het concept meergeneratiewonen heeft RRog eerder toegepast in één van hun ontwerpen voor een prijsvraag in Utrecht. Hierbij vroegen zij zich af hoe dit concept in Nederland ontwikkeld zou kunnen worden, omdat het meergeneratiewonen nog weinig voorkomt in Nederland. Er zijn geen cijfers erover te vinden in het CBS, omdat het fenomeen daarvoor nog weinig voorkomt. Zij zien veel kansen in het concept, die als oplossingen bieden voor actuele vraagstukken in de samenleving. Deze worden verder toegelicht in de probleemstelling.

1.2 Probleemstelling

Actuele vraagstukken in de Nederlandse samenleving bepalen mede de toekomst van onze maatschappij en daarmee ook de ruimtelijke ordening. Een aantal trends zijn evident en deze worden ook met regelmaat breed uitgemeten in de media. Zo worden mensen steeds ouder en onder invloed van een achterblijvend geboortecijfer vergrijst onze samenleving. Het aantal ouderen neemt toe, waarbij er volgens prognoses in 2040 zo'n 4,6 miljoen 65-plussers zullen zijn. De groep 65-plussers is divers en kent veel verschillende wensen. Het grootste gedeelte van hen zal echter vroeg of laat gebruik gaan maken van zorg. De prognoses hierin zijn dat deze zorgvraag in de toekomst financieel gezien niet meer te dragen is door de verzekeringen. De huidige discussie rondom de zorgpremie is hier een gevolg van.

Naast deze financieel-economische kant van de zorgvraag, is er onder ouderen (55-plussers) veel eenzaamheid. Er zijn op dit moment meer dan 4,1 miljoen 55-plussers, hiervan voelt meer dan 1 miljoen zich eenzaam. Deze eenzaamheid is mede terug te voeren op een vergroot individualisme in de samenleving.

Een tegenbeweging op de individualistische samenleving is de maatschappij met een deeleconomie. In deze economie is men minder gericht op bezit en meer gericht op gebruik, waarbij er veel ruimte is voor lenen, delen en ruilen.

Een ander vraagstuk in onze maatschappij is de steeds groter wordende behoefte aan kinderopvang en de steeds hoger wordende kosten die dit met zich meebrengt. Voorheen werd er naar de overheid gekeken om deze problemen op te lossen, maar tegenwoordig zorgt de steeds meer terugtrekkende overheid niet meer voor deze oplossingen. Ouders zoeken daarom naar nieuwe oplossingen om de opvang voor hun kinderen te regelen. Gedeeltelijk gebeurt dit door de opvang te organiseren samen met andere ouders, of grootouders. Soms gebeurt dit ook door een andere positie in het arbeidsproces te kiezen, bijvoorbeeld door minder te werken, door thuis te werken, door te stoppen met werken of door ZZP'er te worden. Ook hierin is de veranderende samenleving te herkennen: minder individualistisch en meer collectief op gezamenlijke belangen of waarden.

Een laatste trend is de stijgende problematiek om als starter een woning te vinden op de woonmarkt. Zowel in de vrije sector als in de sociale woningbouw. Jongeren blijven daarom langer thuis wonen of zoeken oplossingen in collectieve woongroepen om de woonlasten te delen.

1.2.1 Hypothese

De maatschappij verandert en hier liggen kansen voor een nieuwe manier van organiseren en ontwerpen. We gaan naar een economie van delen, lenen en ruilen. Ook de groep ZZP'ers groeit, dus thuiswerken groeit. Hierdoor worden familie, vrienden en burens weer belangrijk in plaats van het individu. Deze veranderingen hebben grote invloed op de manier van wonen in Nederland.

Duitsland kent een bijzonder woonconcept: de mehrgenerationenhäuser, ofwel meergeneratiehuizen, waarbij de kinderopvang en ouderenzorg onder andere onder één dak worden gebracht. Nederland is nog niet zo ver, ook al zijn er al een aantal lokale initiatieven in het land te vinden op het gebied van meergeneratiewoningen. Vroeger bleven familieleden vaak samen of dicht bij elkaar wonen, ook als de (klein)kinderen al volwassen waren. In de afgelopen vijftig jaar is het steeds normaler geworden om in zelfstandige gezinnen en op grotere afstand van familie te gaan wonen.

Onze aanname is dat er in een vergelijkbaar concept toegepast op de Nederlandse situatie kansen liggen om een invulling te geven aan zorg, in relatie met kinderopvang en in relatie met eenzaamheidsbestrijding. Het samenbrengen van mensen uit verschillende generaties bespaart kosten, bestrijdt eenzaamheid en zorgt voor meer sociale cohesie.

1.3 Het doel

Het doel van ons afstuderen is het onderzoeken van het woonconcept waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde en hoe deze toegepast kan worden op een willekeurige locatie.

Er wordt aan de hand van de opgedane kennis ontworpen op twee (gegeven) locaties. Hierbij is het belangrijk om te ontdekken wat voor effect de locatie op het ontwerp van het meergeneratiewoonproject heeft en wat de verschillen zijn.

1.4 De hoofdvraag

Op welke manier kan op een locatie een woonconcept worden ontworpen, waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde?

1.5 Deelvragen

1.5 Deelvragen

1. Wat is het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven?
 - 1.1 Welke maatschappelijke trends hebben effect op de ontwikkeling van het gezin, het huishouden en wonen?
 - 1.2 Hoe ziet de geschiedenis en ontwikkeling van het meergeneratie wooncollectief eruit in Duitsland?
 - 1.3 Conclusie, definiëren van woonconcept.
2. Hoe komt de uitwisseling tussen de verschillende generaties tot stand in het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven?
 - 2.1 Welke vormen van meergeneratie concepten bestaan er?
 - 2.2 Wat is de ruimtelijke, sociale context van het project?
 - o Waar ligt het project?
 - o Wat is de culturele context van deze locatie?
 - 2.3 Hoe ligt het project ingepast in zijn omgeving?
 - o Hoe is het project ontstaan en wat is het initiatief geweest?
 - o Hoe wordt het concept georganiseerd en onderhouden?
 - o Wie komen er / maken er gebruik van / waar komen ze vandaan?
 - o Wat is de schaalgrootte?
 - 2.4 Waarom wordt het zo vormgegeven?
 - o Wat is het programma en waarom zitten zij daar?
 - o Is er een gezamenlijke plaats voor de bewoners?
 - o Wat weten we over de financiering van dit project?
 - 2.5 Wat functioneert goed en wat functioneert niet goed / wat kan worden verbeterd?
3. Hoe kan het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven toegepast worden op de gegeven locaties?

1.6 Onderzoeksmethode

Doel van de deelvragen

Om tot het eindproduct te komen, hebben wij veel verschillende onderzoeksmethoden uitgevoerd, hieronder staat bij elk deelvraag een onderzoeksmethode die wij hebben gebruikt, met welke doelstelling wij deze vragen hebben geformuleerd en in welke hoofdstuk van de scriptie staat.

<i>Deelvraag</i>	<i>Onderzoeksmethode</i>	<i>Doel</i>
1	Literatuuronderzoek	Context van het onderwerp beschrijven
1.1	Literatuuronderzoek	Bewijzen dat er vraag is naar een nieuw woonconcept
1.2	Literatuuronderzoek	Leerpunten van Duitsland
1.3	Conclusie	Beantwoorden van deelvraag 1
2	Referentieonderzoek/ veldonderzoek	Praktijk voorbeelden
2.1	Referentieonderzoek/ literatuuronderzoek	Welke projecten bestaan er al en waarom behoort het wel of niet tot het concept?
2.2	Referentieonderzoek/ veldonderzoek	Wat betekent het wanneer het project in de stad/suburbaan of landbouw ligt?
2.3	Referentieonderzoek/ veldonderzoek	Leren hoe verschillende projecten tot stand zijn gekomen
2.4	Referentieonderzoek/ veldonderzoek	Leren hoe de ruimtes zijn georganiseerd
2.5	Conclusie	Opstellen van randvoorwaarden van het woonconcept waarin meerdere generaties samen leven
3	Analysen	Het toepassen van de randvoorwaarden op de gegeven locaties

1.7 Afbakening

Vooronderzoek

Wij zullen GEEN referentieprojecten in Azië analyseren, omdat de cultuur in Azië ten opzichte van Nederland (Europa) erg verschillen. Hierdoor is het niet te vergelijken met wat wij zouden willen realiseren in Nederland. Wij zullen het referentie onderzoek beperken tot Europa.

Ontwerpen

De afstudeerstage duurt 20 weken. Tijdens deze periode hebben wij geen tijd om een definitief ontwerp te leveren, omdat er ook vooronderzoeken en case studies uitgevoerd moeten worden. Hierdoor zullen wij de eindproducten op het niveau van voorlopig ontwerp (VO) uitwerken. Onder VO verstaan wij plattegronden en doorsneden zonder materialisatie arcering, materialisatie, 3D beelden en een maquette. Wij zullen geen (exacte) berekeningen maken t.b.v. de constructie van de ontwerpen en ook geen constructie tekeningen aanleveren.

1.8 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 is beschreven hoe wij aan het afstudeeronderwerp zijn gekomen en wat de probleemstelling is. Hierbij hebben wij een doel geformuleerd wat wij met deze afstudeeronderzoek willen bereiken en een hoofdvraag om gericht te kunnen onderzoeken. Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag zijn er vier deelvragen geformuleerd, bestaande uit: de context, praktijk voorbeelden, locatie analyse en ontwerp.

Om de probleemstelling beter te begrijpen is er in hoofdstuk 2 de context van het onderwerp beschreven. Hierin wordt er verteld waarom het concept waarin meerdere generaties samenleven een actueel onderwerp is en waarom er een vraag naar het concept zou kunnen zijn in Nederland. Verder wordt er ook gekeken naar hoe Duitsland omgaat met het meergeneratie concept.

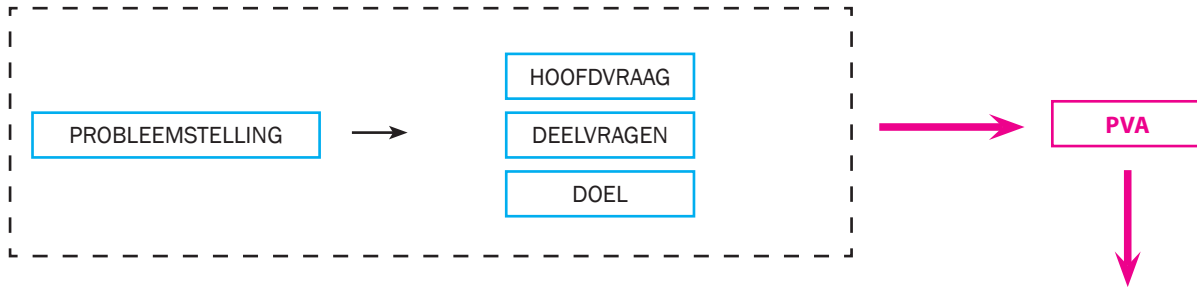
Vervolgens hebben wij in hoofdstuk 3, zes praktijkvoorbeelden geanalyseerd. Bij elk referentieproject hebben wij dezelfde vragen gesteld om ze vergelijkbaar te maken. Deze zijn verwerkt in een totaaltabel, zodat deze daarna met elkaar vergeleken kan worden. De vooronderzoeken hebben wij gebruikt om randvoorwaarden van het meergeneratie woonconcept op te stellen.

Het stagebedrijf had twee locaties uitgekozen waar het meergeneratie concept gerealiseerd moet worden. De toepassing van het concept op de locaties begint vanaf hoofdstuk 4. Als eerst hebben wij een locatie onderzoek gedaan om de sterke en zwakke punten van de locaties te analyseren. Bij het opstellen van het programma van eisen hebben wij de eisen van de opdrachtgever, bewoners en het bestemmingsplan meegenomen.

In hoofdstuk 5 vindt u onze conclusie en aanbevelingen.

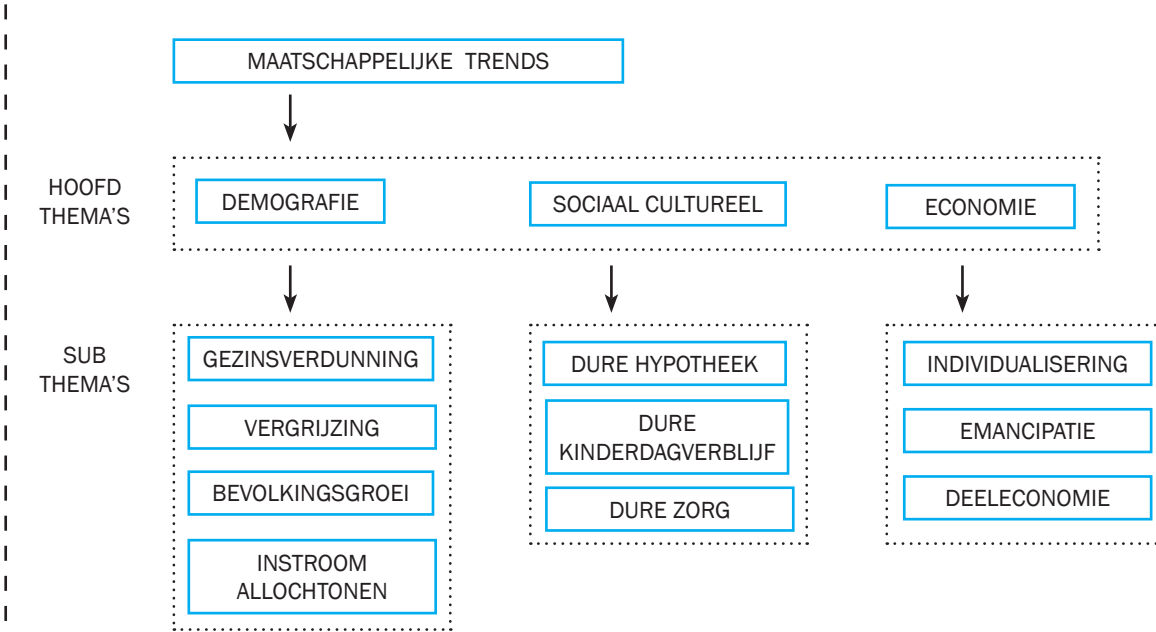
<i>Hoofdstuk</i>	<i>Deelvraag</i>
1 Introductie	
2 Context	Wat is het woonconcept waarin meerdere generaties samenleven?
3 Praktijk voorbeelden	Hoe komt de uitwisseling tussen verschillende generaties tot stand in het woon concept waarin meerdere generaties samenleven?
4 Implementatie randvoorwaarden op locaties	Hoe kan het woonconcept waarin meerdere generaties samen leven toegepast worden op de gegeven locaties?
5 Conclusie en aanbevelingen	

AFSTUDEER VOORSTEL

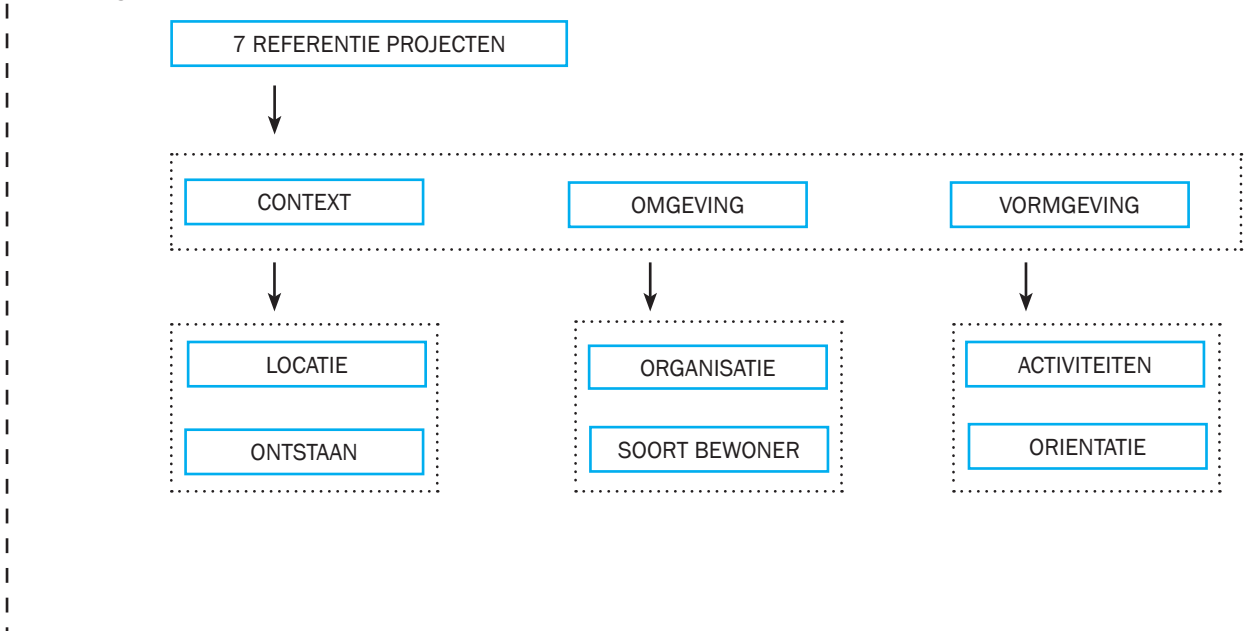

VOORONDERZOEKEN

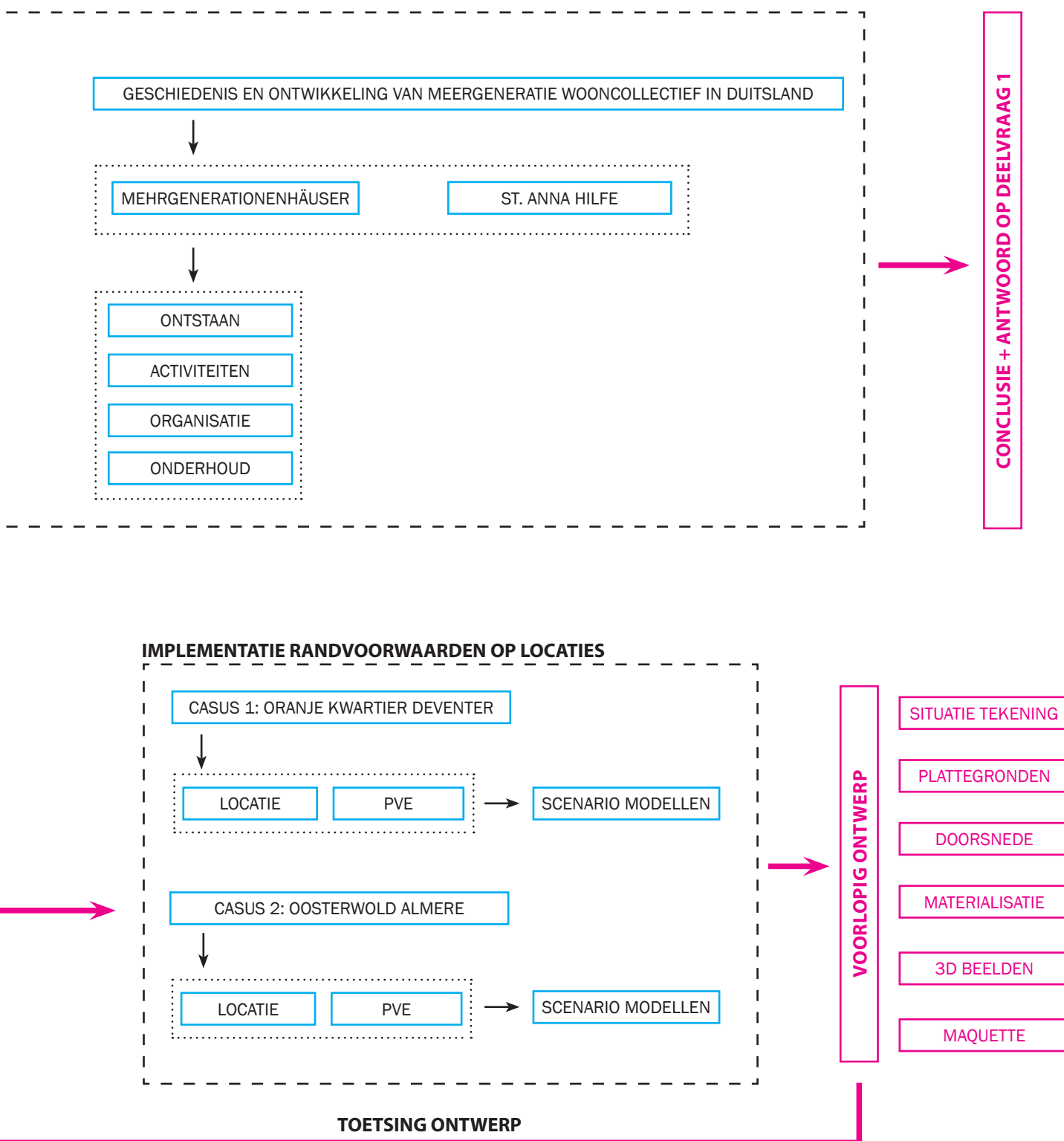
CONTEXT

PRAKTIJK

RANDVOORWAARDEN VAN HET CONCEPT

Figuur 1.1 : Onderzoeksstructuur

2. CONTEXT

“Ik (Jae Young Song) ben geboren in Zuid-Korea en in het jaar 1999 kwam ik met mijn ouders en oma mee naar Nederland. Momenteel woon ik zelf met meerdere generaties in een appartement, namelijk met mijn ouders, broer en oma. Van jongs af aan vertelden mijn ouders dat het in Korea vanzelfsprekend was dat de oudste zoon voor de ouders moesten zorgen na het huwelijk. Ik merk dat het concept waarin meerdere generaties samen leven in mijn familie vanzelfsprekend gebeurt, omdat wij grote waarde hechten aan familiebanden. Bovendien is het voor mijn oma niet mogelijk om zelfstandig te gaan wonen. De grootste reden hiervan is het niet spreken van de Nederlandse taal, hierdoor zou ze gaan vereenzamen.”

In Nederland was het vroeger ook vanzelfsprekend om samen te wonen met meerdere generaties, maar door de veranderingen in de maatschappij en het individualisme, gaan jonge mensen juist zo snel mogelijk uit huis. In dit onderzoek wordt er daarom eerst gekeken naar de maatschappelijke trends die effect hebben gehad op de ontwikkeling van het gezin, het huishouden en wonen in Nederland. Vervolgens wordt er gekeken naar de geschiedenis en ontwikkeling van het meergeneratie concept in Duitsland, om zo een beter inzicht te krijgen op dit woonconcept. Duitsland is sinds 2006 bezig met het ontwikkelen van dit concept, met behulp van de overheid hebben zij al 450 meergeneratie projecten opgezet. In Nederland zijn er ook een aantal projecten gebaseerd op het meergeneratieconcept, het komt alleen veel minder voor dan in Duitsland. Hier zijn ook geen cijfers over te vinden bij het CBS, omdat het fenomeen nog te weinig optreedt in Nederland.

In het onderzoek wordt er gekeken of er nu mogelijk een vraag is naar een woonconcept waarin meerdere generaties samen leven. Duitsland en Nederland hebben allebei een westerse cultuur, waardoor wij denken dat het concept ook in de Nederlandse samenleving toegepast zou kunnen worden.

2.1 Maatschappelijke trends en hun effect

Door te kijken naar welke maatschappelijke trends effect hebben op de ontwikkeling van het gezin, het huishouden en wonen, kunnen wij erachter komen waarom er nu mogelijk een vraag is naar het woonconcept waarin meerdere generaties samen leven. Onder maatschappelijke trends wordt in dit rapport bedoeld ontwikkelingen in de samenleving. Deze trends zijn onderverdeeld in de volgende thema's: *demografie, economie en sociaal-cultureel*.

2.1.1 Demografie

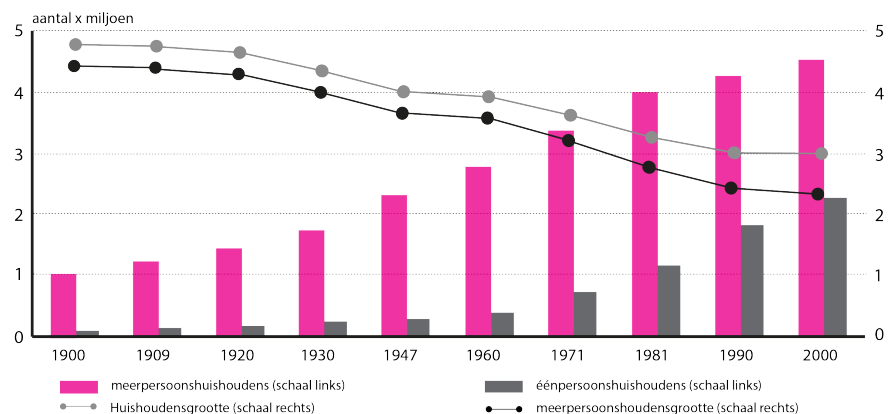
Gezinsverdunning

In Nederland waren er aan het begin van de 20e eeuw 1.1 miljoen huishoudens. Een eeuw later is dit gegroeid tot 6.8 miljoen.¹ Deze sterke toename heeft te maken met het feit dat steeds meer mensen alleen zijn gaan wonen. Zij behoren tot de groep eenpersoonshuishoudens. Huishoudens kunnen namelijk worden onderscheiden in een- of meerpersoonshuishoudens.

De groei van het aantal eenpersoonshuishoudens was enorm, van nog geen 100.000 in 1900 tot 2.3 miljoen in 2000 (figuur 2.1). Deze was sinds het jaar 1960 een belangrijke indicator geworden van de individualisering in Nederland. Tegenwoordig wordt er niet meer direct een eigen gezin gestart, nadat jongeren het huis verlaten. Zij doorlopen eerst een periode waarin ze liever alleen wonen. Ook speelt (echt)scheiding een rol bij de groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. Volgens de prognose van het CBS en PBL zal het aandeel eenpersoonshuishoudens alleen nog maar meer toenemen, vooral in de steden.²

Individualisering heeft ook geleid tot gezinsverdunning. Hiermee wordt bedoeld de vermindering van het aantal personen per gezin. Grote gezinnen, zoals wij die vroeger kennen, hebben steeds minder een voorkeur. Er is te zien dat er in 1900 gemiddeld 4-5 personen in een huishouden waren, dit is gedaald naar 3-2 personen in 2000.

Het aantal alleenstaanden en echtscheiding is gegroeid en het gemiddelde aantal kinderen van gezinnen is gedaald.

Figuur 2.1: Eén- en meerpersoonshuishoudens en huishoudensgrootte (1900-2000)

De toename van het individualisme en daling van het aantal huishoudens heeft geleid tot een uitbreiding van de stad, omdat er toen meer woningen gebouwd moesten worden.

Vergrijzing

Het aantal ouderen in Nederland neemt toe. De belangrijkste oorzaak van de toenemende vergrijzing is de babyboomgeneratie die tussen 1946-1970 plaatsvond.³ Uit de bevolkingsstatistiek van het CBS staat genoteerd dat het aantal 65-plussers zal blijven stijgen tot 2040, met 4.6 miljoen ouderen (figuur 2.2). Hierdoor worden steeds meer ouderen vroeg of laat afhankelijk van de zorg.⁴

Zij willen echter niet naar een instelling verhuizen, maar hebben juist de wens om langer zelfstandig te blijven wonen. De jaarlijkse kans dat een oudere naar een verpleeg- of verzorgingshuis gaat is sinds 1995 sterk gedaald.⁵

De overheid voert daarom een beleid uit die hen hierin ondersteunt. Het richt zich op het beschikbaar maken van voor ouderen geschikte woningen en het verbeteren van het zorgaanbod in de woonomgeving door bijvoorbeeld hulp van wijkverpleegkundigen.⁶

Door de stijging van het aantal ouderen moet er volgens de overheid tot 2021 jaarlijks 44.000 geschikte woningen (renovatie of nieuwbouw) voor de senioren komen die zelfstandig willen blijven wonen. Hierbij kan er gedacht worden aan: woningen zonder trappen of woningen dichtbij het zorgcentrum.⁷

Uit het onderzoek van 'Sociaal en Cultureel Planbureau' blijkt dat ouderen niet willen verhuizen, er is dus geen massale vraag naar seniorenwoningen. 90% van de ouderen zijn tevreden met hun woning, hiervan overweegt 14% een verhuizing waarvan 5% beslist willen verhuizen.⁸

¹ NIDI (2003). *Bevolkingsatlas van Nederland - demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden*. Den Haag: Elmar B.V. p. 140

² CBS (2013). *Huishoudensprognose 2013-2060: sterke toename oudere alleenstaanden*. p. 11

³ Giesbers H (RIVM), Verweij A (RIVM), Beer J de (NIDI). *Vergrijzing: Wat zijn de belangrijkste verwachtingen voor de toekomst?* Bilthoven: RIVM, <<http://www.nationaalkompas.nl>> Nationaal Kompas Volksgezondheid\Bevolking\Vergrijzing, 21 maart 2013.

⁴ Rijksoverheid. (sd). *Ouderenzorg*. Opgeroepen op juni 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderenzorg>

⁵ CBS (september, 2013). *Huishoudensprognose 2013-2060: sterke toename oudere alleenstaanden* p. 8

⁶ Rijksoverheid. (sd). *Langer zelfstandig wonen ouderen*. Opgeroepen op juni 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderenzorg/inhoud/ouderen-langer-zelfstandig-wonen>

⁷ Rijksoverheid. (sd). *Seniorenwoningen*. Opgeroepen op juni 20, 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/seniorenwoningen>

⁸ Kullberg, J. (2005) *Ouderen van nu en van de toekomst: Hun financiële spankracht, zorgbehoefte en woonwensen*. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau. p. 25

Redenen van de ouderen om wel te verhuizen:

- Lichamelijke beperkingen/ gezondheid;
- Minder toegankelijke/ geschikte woning;
- Ontevreden over de sociale kwaliteiten van de buurt (bv. overlast, slechte sociale omgang).

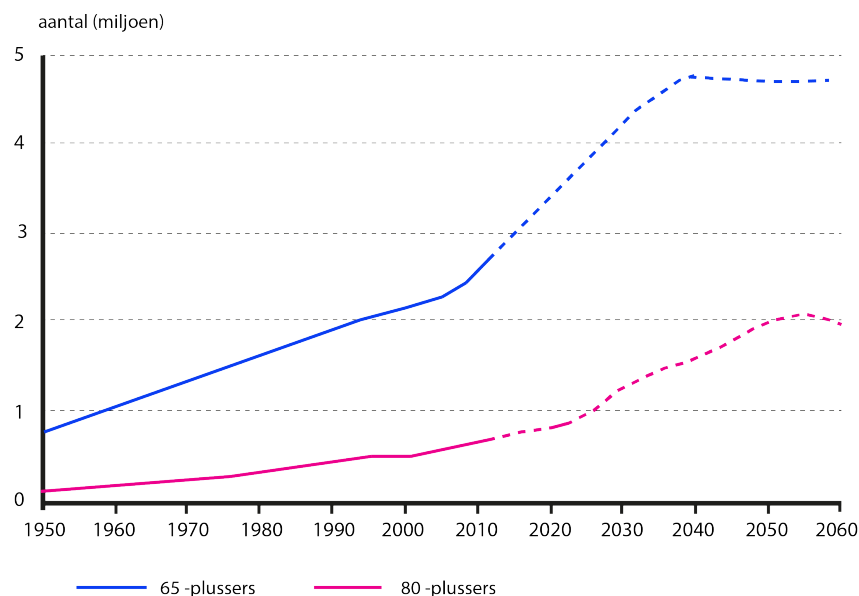
Slechte kwaliteiten van de buurt is de grootste reden dat ouderen willen verhuizen dan de gezondheid en een ongeschikte woning.

In tegenstelling tot de ouderen die wel willen verhuizen blijkt dat 84% van de ouderen absoluut niet willen verhuizen, omdat zij zelfstandig willen blijven wonen.

Eenzaamheid speelt ook een rol bij ouderen. Er zijn op dit moment meer dan 4,1 miljoen 55-plussers. Hiervan voelt meer dan 1 miljoen zich eenzaam, waarvan 200.000 extreem eenzaam, zij hebben slechts één keer in de maand sociaal contact.⁹ Om deze eenzaamheid tussen ouderen te verminderen zou er meer interactie moeten plaatsvinden met buurtbewoners.

Bevolkingsgroei

Volgens het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) zal de Nederlandse bevolking de komende jaren blijven groeien door de migranten die naar Nederland komen en door de stijgende levensduur.¹⁰ Het aantal allochtonen zal ook blijven stijgen door tweedegeneratie allochtonen die in Nederland zijn geboren. Volgens de cijfers van “de volksgezondheid en medische technologie” zouden in 2014 geboren kinderen gemiddeld 80 jaar oud worden door de medische vooruitgang.

Figuur 2.2: CBS bevolkingsstatistiek 1950-2012 en bevolkingsprognose 2013-2060

2.1.2 Economisch

Dure zorg

Nederland heeft een duur zorgstelsel. De Organisation for Economics Cooperation and Development (OECD) verzamelt allerlei data over landen en vergelijkt deze met elkaar. Zo ook de zorguitgaven van verschillende landen. Uit de cijfers van 2013 is te zien dat Nederland, op Zwitserland na, het meeste uitgeeft aan de zorg als percentage van het bruto binnenlands product (bbp).

Eén van de oorzaken hiervan is de toenemende vergrijzing in Nederland.¹¹ Het aantal ouderen neemt alleen maar toe zoals eerder vermeld in 2.1.1., deze ouderen zijn vroeg of laat afhankelijk van de zorg. Hierdoor zullen er meer ziekenhuizen of zorgtehuizen moeten komen en wellicht meer medicijnen geproduceerd worden. Dit betekent dat de zorg alleen nog maar duurder zou worden. Ook is de ontwikkeling van de medische zorg een oorzaak van de hoge zorgkosten.

Dure kinderdagverblijf

Tijdens de industrialisatie in de negentiende eeuw, ontstond er een steeds grotere behoefte aan kinderopvang, moeders moesten namelijk ook gaan werken om te overleven.¹² Hierdoor is het aantal tweeverdieners in het gezin gestegen en er moest een oplossing komen om op het kind te passen.

In 2013 werd er flink bezuinigd op de kinderopvang.¹⁴ Daardoor moest veel kinderopvangcentra hun deuren sluiten, omdat ze hun klanten verloren. Het aantal kinderen dat naar de kinderopvang ging was flink gedaald.¹³ Dit heeft ervoor gezorgd dat ouders minder zijn gaan werken. Sommige ouders hebben het probleem opgelost door de kinderen bij de burens of bij oma en opa te laten.

⁹ Onderzoek TNS/NIPO, november 2012 (<https://www.ouderenfonds.nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers>)

¹⁰ CBS (2014, december 18). *18,1 miljoen inwoners in 2060*. Opgeroepen op mei 2016, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nieuws/2014/51/18-1-miljoen-inwoners-in-2060>

¹¹ Wester, J. (2016, januari 16). *Tien jaar nieuw zorgstelsel: dit leverde het op*. Opgeroepen op juni 2016, van NRC: <http://www.nrc.nl/handelsblad/2016/01/16/tweelachtig-zorg-1576506>

¹² Onderzoek TNS/NIPO, november 2012 (<https://www.ouderenfonds.nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers>)

¹³ De Telegraaf. (2013, juli 29). *Fors meer kinderopvangcentra failliet*. Opgeroepen op mei 2016, van DFT: <http://www.telegraaf.nl/dft/ondernemen/article21769827.ece>

¹⁴ Rijksoverheid. (2012, oktober 18). *Bezuinigingen op kinderopvangtoeslag in 2013*. (<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2012/10/18/verlaging-kinderopvang-toeslag>)

¹⁵ Nicopoeel. (2015, oktober 1). *Kinderopvangtoeslag fors omhoog per 2016*. Opgeroepen op juni 2016, van <http://www.nicopoeel.nl/kinderopvangtoeslag/>

¹⁶ Jansen, R. (2016, januari 4). *Kinderopvang wellicht duurder ondanks hogere toeslag*. Opgeroepen op juni 2016, van <https://www.kinderopvangtotaal.nl/management/actueel/2016/1/kinderopvang-wellicht-duurder-ondanks-hogere-toeslag/>

Ter compensatie op de bezuiniging van de kinderopvang is de kinderopvang-toeslag omhoog is gegaan. Dit is gedaan in het belang van de ontwikkeling van jonge kinderen, maar ook om vrouwen te stimuleren te blijven werken.¹⁵

De kosten van de opvang hangen af van het inkomen van de ouders, leefsituatie en hoeveel kinderen er naar de opvang gaan. Voor ouders met een laag inkomen geldt bijvoorbeeld dat de overheid tot 94% van de kosten van de opvang vergoedt. Dit maakt het allemaal weer aantrekkelijk om gebruik te maken van de kinderopvang.

Toch gaat het mogelijk meer kosten, omdat de opvanginstellingen hun uurtarief boven het maximale bedrag rekenen waarover ouders toeslag krijgen.¹⁶

2.1.3 Sociaal - cultureel

Bij sociaal-culturele ontwikkelingen gaat het om de kenmerken van een cultuur en de leefgewoonten van mensen. Deze zullen van invloed zijn op de verwachtingen en behoeften die mensen hebben in hun leven en de manier waarop zij dat leven inrichten.

Individualisering

Individualisering is een ontwikkeling in de samenleving waarbij personen meer hun eigen voorkeuren volgen. Het individu wordt niet meer gezien als onderdeel van grotere gehelen, zoals het gezin, maar als op zichzelf staand wezen. Dit is al in de directe omgeving zichtbaar. Jongeren gaan steeds meer uit het ouderlijk huis zonder een gezin te stichten. Een vrouw hoeft niet meer per se een moeder te worden. Steeds meer mensen reizen individueel. Kinderen waarvan de ouders bijvoorbeeld een ambachtelijk beroep hadden, hoeven dit beroep niet meer na te volgen.

In een onderzoek uit 1998, is gebleken dat in een vergelijking met 19 westerse landen, Nederland op de vierde plaats komt wat betreft individualisme. Terwijl de Nederlandse samenleving een 'feminiene' karakter heeft. Hiermee wordt er bedoeld dat er een sterke oriëntatie is op onderlinge zorg en verantwoordelijkheid, op solidariteit en loyaliteit.¹⁷

Zo is te zien dat individualisme samen kan gaan met een sterke sociale oriëntatie. Maar ook de afname van het aantal kinderen per gezin, het percentage echtscheidingen en het aantal ouderen hebben veranderingen in de cultuur/samenleving te maken gehad met de opkomst van het individualisme.¹⁸ Dit heeft er voor gezorgd dat het steeds normaler is geworden om in zelfstandige gezinnen en op grotere afstand van familie te gaan wonen. Vroeger bleven familieleden juist vaak samen of dicht bij elkaar wonen, ook als de (klein)kinderen al volwassen waren. Van deze vorm van sociale cohesie is in Nederland dan ook weinig over gebleven.

Emancipatie

Emancipatie is de ontwikkeling naar gelijke rechten en ontplooiingsmogelijkheden voor achtergestelde groepen zoals vrouwen, homoseksuelen en allochtonen. Emancipatie van vrouwen hangt samen met de stijgende arbeidsparticipatie van vrouwen. In 1956 is de handelingsonbekwaamheid van vrouwen opgeheven en hoefden vrouwen geen toestemming meer te vragen aan hun mannen om een arbeidsovereenkomst te sluiten. Vrouwen bleven voor deze tijd vooral thuis om op de kinderen te passen.

Mede door het gevolg van de progressieve emancipatie en de toenemende zelfstandigheid van vrouwen is tijdens de laatste decennia van de twintigste eeuw de omvang van het huishouden verandert van het traditionele gezin bestaande uit een eenverdiener (vaak de man) met een niet-werkende partner en kinderen naar gezinnen met tweeverdieners.¹⁹

Tweeverdieners hebben behoefte aan ruimtelijke nabijheid van wonen, werken en voorzieningen (scholen, winkels etc.). In de praktijk vinden vooral vrouwen dit belangrijk en als er wordt gekeken naar het ruimtelijk gedrag van dit type huishouden, is het de vrouw die een groot aantal rollen combineert, namelijk werknemer, huisvrouw, moeder en echtgenote.

Dit eist een 'meewerkende' omgeving, waarbij de plaatsen die de vrouwen dagelijks langs gaan goed onderling verbonden moeten zijn. Hierbij moet ook de tijd die kost om te reizen en de activiteiten met elkaar te combineren zijn. Vrouwen hebben vaak een werkcirkel dichtbij huis. Dit betekent dat de woonlocatie en de voorzieningen daaromheen belangrijk is voor het gezin.²⁰

Deeleconomie

We gaan naar een economie van delen, lenen en ruilen. Dit wordt deeleconomie genoemd. De Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking (NCDO) heeft een onderzoek gedaan naar de deeleconomie in Nederland.

Dit is geen nieuwe beweging, vroeger deelden mensen hun spullen ook al met burens, vrienden en familie. Maar het nieuwe hieraan is dat het delen tegenwoordig via het internet gebeurt en dit met totaal vreemdelingen door middel van forums en sites die zulke handelingen faciliteren. Met behulp van reviews en feedback op de transacties, worden onzekerheden weggenomen. Het feit dat technologie toegankelijker geworden is voor iedereen heeft hieraan bijgedragen.

Uit het onderzoek van NCDO blijkt dat de meerderheid van de Nederlanders (82%) spullen of diensten deelt met anderen. 84% van de jongeren en 81% van de oudere Nederlanders zijn actief bezig met uitbreiden van de deeleconomie.²¹

De belangrijkste reden dat Nederlanders delen is om andere mensen te helpen en om kosten te besparen. Verder blijkt uit het onderzoek dat niet alleen spullen worden gedeeld, maar ook auto's, huizen en gereedschappen. Op de site Airbnb, bijvoorbeeld, bieden wereldwijd mensen hun huis aan, vaak voor toeristen die goedkoper willen verblijven. Via het platform van Couchsurfing is het verblijf zelfs gratis. In Amerika bestaan diensten als Uber en Lyft, waarbij er online liftafspraken gemaakt kunnen worden. Ook bieden steeds meer mensen hun auto te huur, als zij deze niet vaak benutten, dit kan in Nederland via MyWheels en Snappcar.

¹⁷ Schnabel, P. (2004). *Individualisering en sociale integratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. p. 21

¹⁸ Grossman, I (2014) *Social Structure, Infectious Diseases, Disasters, Secularism, and Cultural Change*. Geraadpleegd op 26 april 2016. <http://pss.sagepub.com/content/26/3/311#aff-1>

¹⁹ Kösters, L., & Moonen, L. (2011). *Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?* CBS.

²⁰ Musterd, S., & de Pater, B. (1992). *Randstad Holland: internationaal, regionaal, lokaal*. Maastricht: Van Gorcum.

²¹ NCDO. (2013). *Nederlanders & de deeleconomie*. Amsterdam: NCDO.

stedenbouwkundige ontwikkelingen in de loop der jaren

Afbeelding 2.1: Het postkantoor na het bombardement

1870

1901

1880

1890

1900

1910

ontwikkeling van de stad en infrastructuur door **industrialisatie**

De industrialisatie begon in Nederland pas in 1870, gedurende de tweede helft van de 19e eeuw. Er werden toen voor het eerst nieuwe steden gebouwd sinds de middeleeuwen. De groei van de economie en de bevolking heeft geleid tot de verdere uitbreiding van de stad.

Door de opkomst van het socialisme en aandacht voor hygiëne en gezondheid tussen 1850-1900 vonden er veranderingen plaats en ging de overheid bemoeien met de uitbreiding van de steden, infrastructuur en woningbouw.

Afbeelding 2.3: Man timmert bordje "onbewoonbaar verklaarde woning" op de gevel van een afgekeurde krotwoning in Emmen, 1940.

de woningwet

In 1901 kwam de Woningwet als gevolg van de slechte omstandigheden waarin de arbeiders woonden. Er werden minimum eisen gesteld aan woningen met nieuwe bouwregelgeving. Hierbij kan gedacht worden aan de aanwezigheid van keukens en wc, het aantal kamers, maximum aantal bewoners etc.

Door de ingang van de woningwet waren de huizen die tussen 1901-1940 zijn gebouwd van redelijke kwaliteit ten opzichte van voorgaande jaren.

Afbeelding 2.2: Het postkantoor nu

Eerste Wereldoorlog
1914-1918

Tweede Wereldoorlog
1939-1945

Babyboom 1945-1955

1920

1930

1940

1950

1960

het modernisme

een aantal belangrijke punten uit de **woningwet**

1. De verplichting van de gemeenten een bouwverordening vast te stellen.
2. De gemeente krijgt de bevoegdheid om woningen onbewoonbaar te verklaren.
3. De verplichting tot het opstellen van een uitbreidingsplan.
4. De uitvoering van en controle op de wet.

het modernisme

De wederopbouw van Nederland verliep onder leiding van het rijksoverheid. Zij bepaalden welke steden mochten groeien en op welke manier.

De stedenbouwkundige kenmerken van deze naoorlogse steden, kwamen voort uit de ideeën van modernistische kringen die voor de oorlog waren bedacht. Namelijk binnen de CIAM, Congrès Internationaux d'Architecture Moderne.

de naoorlogse **woningnood**

Er ontstond een woningnood in Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Deze kwam mede door de verwoesting van woningen, maar ook door de babyboom.

Er waren 87.000 woningen verwoest en 43.000 woningen zwaar beschadigd. De motto luidde: "Bouwen, bouwen en bouwen!" Het is dan ook niet zo gek dat 80% van onze woningvoorraad na de Tweede Wereldoorlog gebouwd is. Het grootste deel van de woningen, 17%, is gebouwd tussen 1971 en 1980.

instroom allochtonen

In Nederland zijn er in totaal 3.7 miljoen allochtonen. Hiervan zijn 2.1 miljoen niet-westers en 1.6 miljoen westerse allochtoon, dat is 21.7% van de Nederlandse bevolking. Het aantal allochtonen is na de Tweede Wereld oorlog gestegen. Dit kwam door de toename van gastarbeiders en vluchtelingen.

De instroom van allochtonen heeft sterk bijgedragen aan de groei van het aantal huishoudens in Nederland en aan de stedelijke ontwikkelingen.

Afbeelding 2.4: Aankomst van Javaanse contractarbeiders

1970

tegenreactie op de uniformiteit: de bloemkoolwijken

Er ontstond een opstand tegen het monotone en grootschaligheid van de vroeg naoorlogse wijken. De woonwijken die tussen 1970 en 1985 werden gebouwd, worden veelal bloemkoolwijken of woonerfwijken genoemd. Deze wijken werden kleinschaliger ontworpen en de nadruk moest liggen op saamhorigheid.

Afbeelding 2.6: Woonerf buurt De Pet, in Alkmaar

Een aantal kenmerken van deze wijken waren:

- centrale toegangswegen leidden tot kleinere leefgebieden;
- ze moesten mensen trekken die niet in dorpen wilde wonen, maar ook niet midden in het centrum van een drukke stad;
- hofjes, ruimtelijke structuur en groenstroken (vandaar de naam bloemkoolwijken);
- buurtgebouwen en speeltuinen zijn vaak centraal gelegen in de wijk;
- autoluw, omdat er geen doorgaan de verbindingen zijn.

1980

kleinschaligheid

Halverwege de jaren '70 kwam er een nieuwe beleid, namelijk kleinschaligheid, de bereikbaarheid van de stad voor auto's en grootschalige nieuwbouw van woningen. Kleinschaligheid betekent wonen zonder de bestaande sociale en stedenbouwkundige structuur te verstoren.

De eisen van de bewoners hadden een slogan als 'Bouwen voor de buurt' en 'Baas in eigen buurt'.

stadsvernieuwing

De stadsvernieuwing duurde vanaf de jaren '70 tot het begin van de jaren '90 en betreft de opknapping van de vooroorlogse wijken.

modernische idealen

1. Licht, lucht en ruimte;
2. Functiescheiding in de stad (wonen, werken en recreatie) belangrijk volgens het CIAM;
3. Wijkgedachte;
4. Demografie, economie en mobiliteit van invloed;
5. Opkomst van de systeembouw.

Deze idealen hebben onder andere geleid tot wijken als Pendrecht in Rotterdam en de Bijlmer in Amsterdam.

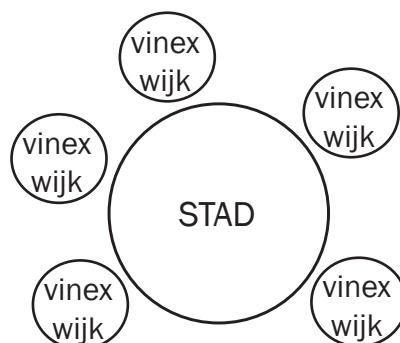
Afbeelding 2.5: Een luchtfoto van de Bijlmer: hoogbouw met honingraatstructuur

1990

vierde nota ruimtelijke ordening Extra:

Vinexwijken

Door de groeiende bevolking in de jaren 90 zijn de Vinex wijken ontstaan. Deze wijken werden rondom grote steden gebouwd, zodat de stad niet dicht op elkaar bebouwd werd en de open ruimte in Nederland behouden bleven. Jonge stedelijke gezinnen opzoek naar ruimte hoefden toen niet meer de stad uit, maar konden terecht in deze nieuwbouwwoningen aan de rand van de stad.

2.2 Geschiedenis en ontwikkelingen van het meergeneratie wooncollectief in Duitsland

In Duitsland bestaat het concept *Mehrgenerationenhäuser*, letterlijk vertaald: meergeneratiehuis. Dit concept bestaat al een aantal jaren en zijn er veel succesvolle projecten gerealiseerd. In dit hoofdstuk wordt er gekeken wat *Mehrgenerationenhäuser* precies inhoudt, hoe het is ontstaan en waarom het in Duitsland zo succesvol is. Uiteindelijk wordt er gekeken naar welke ‘punten’ wij mee kunnen nemen.

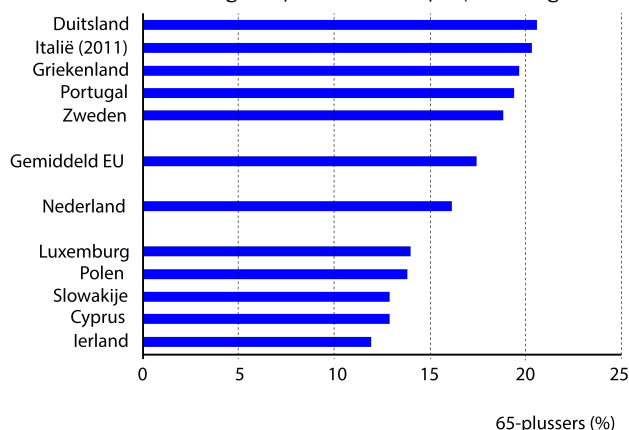
2.2.1 Mehrgenerationenhäuser (MGH)

Net als in Nederland vergrijst Duitsland in hoog tempo.²³ Uit de cijfers van zorgatlas (2012) blijkt dat het percentage 65-plussers in Duitsland het hoogst is, namelijk 20,6%. De Duitse bevolking realiseerden al snel dat er niet genoeg professionals zullen zijn om voor de ouderen te zorgen. Hierdoor is het concept meergenerationenhäuser ontstaan en er zijn al veel succesvolle projecten gerealiseerd. Contacten tussen de generaties is het uitgangspunt van het concept waaronder ook onderlinge dienstverlening.

Het ontstaan van ‘Mehrgenerationenhäuser’

Het Mehrgenerationenhäuser was in Duitsland begonnen vanaf de 21ste eeuw door lokale initiatiefnemers.²⁴ De bekendste hiervan was het SOS Mütterzentrum in Salzgitter-Bad die in 1980 was opgericht. Het SOS Mütterzentrum is een stichting die oorspronkelijk was opgericht door moeders. Dit concept is in de loop van de jaren verder ontwikkeld tot een meergeneratie concept, waarbij het niet alleen gaat om moeders/kraamzorg, maar om mensen uit verschillende leeftijden, nationaliteit en culturele achtergronden: jong en oud, voor gezonde mensen maar ook mensen met een beperking.

Grafiek 2.1 Percentage 65-plussers in Europa (bron: zorgatlas 2012)

De toenmalige minister von der Leyen benoemde in 2006 het SOS Mütterzentrum als het eerste meergeneratiehuis. Het maakte deel uit van de nieuwe actieprogramma meergenerationenhaus I (MGH I), die gelanceerd werd door de federale overheidsdienst (FOD). Tussen 2006 en 2011 zijn er in het kader van dit programma 450 meergeneratieprojecten verspreid over het land opgericht.

Het doel van ‘Mehrgenerationenhäuser’ is om verschillende stichtingen, bijvoorbeeld de kinderopvang, jeugdcentra, moedercentra, buurtcentra voor ouderen, onder één dak te brengen.

Het initiatief was ontstaan door de veranderende huishoudens in Duitsland. Het traditionele gezin, waarbij er meerdere generaties onder een dak woonden of in de buurt, kwam bijna nooit meer voor. Hierdoor is het meergeneratiehuis ontworpen om een alternatief te bieden voor ouderen die zich eenzaam voelen en voor jonge families die steun nodig hebben, maar geen grootouders hebben die in de buurt wonen.²⁵

Afbeelding 2.6: Meergeneratie woonproject van SOS-kinderdorp

Activiteiten

Het MGH I had zeven programma's die het concept ondersteunden:

1. Mensen verblijven samen onder één dak;
2. Activiteiten die georganiseerd worden door verschillende generaties;
3. Kinderdagverblijf;
4. Vrijwilligerswerk;
5. Informatiepunt;
6. Hulp bij economische omstandigheden;
7. Diverse ontmoetings mogelijkheden.

De bovenstaande programma's duurden vijf jaar en vervolgens is het MGH II ontwikkeld met alle succesvolle programma's uit MGH I.

De vier belangrijkste punten van het MGH II zijn:

1. Leeftijd en zorg;
 - Ondersteuning van actief ouder worden
 - Langer zelfstandig wonen en het verbeteren van de combinatie van werk en zorg.
 - Steun voor mensen met dementie en hun familie:

In Duitsland stijgen de cijfers van het aantal demente ouderen en daardoor zijn deze mensen een steeds belangrijke doelgroep voor het MGH II.

2. Integratie en onderwijs;
MGH biedt mensen met allochtone achtergronden en de bewoners verschillende leerprogramma's, aan zoals taalcursussen, counseling, beantwoorden van vragen uit het dagelijks leven. De oudsten in het huis geven hun kennis en ervaringen door aan de jongeren om hen te blijven ondersteunen bij het kiezen van hun carrière. De jongeren kunnen de ouderen leren omgaan met computers.

3. Huishoudelijke diensten;
Onder huishoudelijke diensten wordt verstaan: kinderopvang, begeleiding, schoonmaakdiensten, tuinieren, ambachten. Het aanbod en de diensten worden afgestemd op de lokale behoeften. Dit betekent dat het MGH alleen aanbiedt wat dringend nodig is op dit terrein.

4. Vrijwilligerswerk.

MGH motiveert de ouderen om vrijwilligerswerk uit te voeren. De jongere generatie en ouderen die net in overgang zitten van werk naar pensioen hebben veel tijd. Zij zouden deze tijd kunnen gebruiken om eigen kennis en ervaringen met elkaar te delen. Hierdoor ontstaan er veel creatieve activiteiten waarbij de bewoners (jong-oud) deel kan nemen.

Organisatie

Mehrgenerationenhaus(MGH) is een organisatie van de ministerie van gezinszaken 'Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend' (BMFSFJ) die meerder generaties samen brengt onder één dak met verschillende activiteiten.²⁶ Dit programma werkt op twee manieren:

1. BMFSFJ wijst een locatie aan waar de programma's van het meergeneratiehuis geïmplementeerd kunnen worden. Het MGH programma wordt in een bestaand gebouw gerealiseerd zonder woningen. Het gebouw dient als een buurthuis waarbij de bewoners van verschillende generaties samen kunnen komen.
2. De initiatiefnemers/stichtingen hebben een meergeneratie woonconcept ontwikkeld waarin zij samen kunnen wonen in een gebouw, bouwblok of een buurt. Hierbij wordt er hulp gevraagd van de organisatie 'mehrgenerationen-häuser' om het te realiseren. Er wordt dan gekeken naar welke activiteiten er in dat project gedaan kunnen worden, maar ook financiële hulp.

Onderhoud

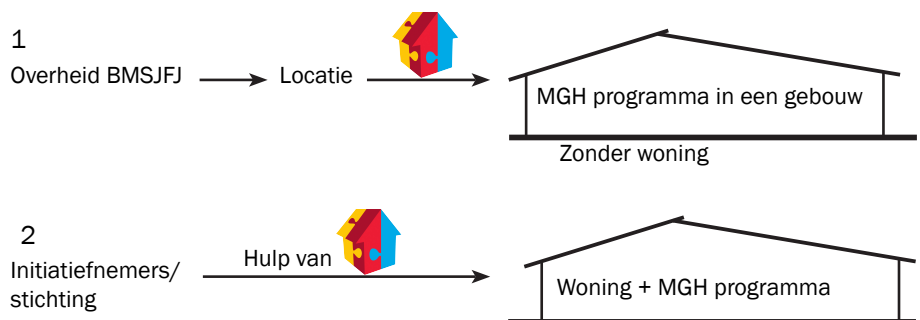
Om ervoor te zorgen dat het MGH zo goed mogelijk wordt ontwikkeld, krijgen de projecten ondersteuning en advies over inhoudelijke financiële problemen. Het dienstbureau adviseert de initiatiefnemers over de uitvoering van het programma. Het persbureau ondersteunt het MGH doormiddel van publicatie van het project. Ook krijgt elk project jaarlijks een subsidie van 40.000 euro van het ministerie van gezins- en ouderenbeleid, vrouwen- en jeugdzaken (BMFSFJ). Waarvan 30.000 euro van het Europees Sociaal Fonds (ESF) en 10.000 euro door de gemeente / het land / de wijk.

**Mehr
Generationen
Haus**

Bundesministerium
für Familie, Senioren, Frauen
und Jugend

Figuur 2.3: Organisatie modellen van het MGH in Duitsland

²³ RIVM. (2013, maart 18). Meeste ouderen in Duitsland. Opgeroepen op juni 2016, van Zorgatlas: <http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/demografie/levensfase/ouderen-in-landen-van-de-europese-unie>

²⁴ Smith, M. K. (2014). Mehrgenerationenhäuser – multi-generational meeting houses in Germany. Opgehaald van the encyclopaedia of informal education: <http://infed.org/mobi/mehrgenerationenhausen-multigenerational-meeting-houses-animation-care-pedagogy>

²⁵ © www.deutschland.de. (2013, februari 21). Multi-generation houses bring young and old together. Opgeroepen op juni 2016, van deutschland: <https://www.deutschland.de/en/topic/life/society-integration/multi-generation-houses-bring-young-and-old-together>

²⁶ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. (2012, juli 9). Mehrgenerationenhäuser beim Deutschen Stiftungstag 2012. Opgeroepen op juli 2016, van <http://www.mehrgenerationenhaeuser.de/meldungen/neues-aus-dem-aktionsprogramm/details/news/mehrgenerationenhaeuser-beim-deutschen-stiftungstag2012/>

2.2.1 Stichting St. Anna Hilfe

St. Anna Hilfe is een stichting voor ouderenzorg. Deze stichting heeft een soortgelijke doel als het 'mehrgenerationenhäuser', namelijk het samen brengen van meerdere generaties. In de jaren '90 heeft deze stichting al het concept gerealiseerd waarbij meerdere generaties samenwonen. Na de lancering van het mehrgenerationenhäuser programma in 2006 werkt de stichting samen met het mehrgenerationenhäuser bij het realiseren van projecten waarin het meergeneratiewonen centraal staat.

Het ontstaan

Het woonconcept 'Lebensräume für Jung und Alt' werd bedacht door Gerhard Schiele, hij is de directeur van een stichting voor diverse ouderenzorg (Liebenau Stiftung), namelijk St. Anna-Hilfe. Het bleek dat de vroegere bejaardenhuizen niet meer voldeden, het aantal ouderen die intensieve zorg nodig had groeide en de behoefte aan verzorgingshuizen die intensief zorg boden nam toe. Tegelijkertijd werd de groep vitale ouderen die niet tussen andere bejaarden wilde wonen, maar actief wilde blijven, groter en groter. Naar aanleiding van deze maatschappelijke veranderingen is het concept Lebensräume ontstaan. Schiele bedacht zich dat de wederzijdse hulp van alle generaties nodig was om alle ouderen te kunnen blijven ondersteunen.

Het concept had de volgende doelstelling:

- generatieoverkoepelend samenleven;
- activeren van burenhulp tot gemeenschappelijke arbeid;
- buurtgemeenschap met wederzijdse hulp en gemeenschappelijke vrijetijdsbesteding;
- tegengaan van sociale isolatie en vereenzaming.

Organisatie

De eerste 'Lebensräume für Jung und Alt' werd in 1995 gebouwd in het dorpje Vogt, Zuid-Duitsland. De woonvorm bestond uit 46 woningen middenin het dorp. De gemeente van Vogt heeft de bouwgrond gratis aangeboden, zodat de huizen goedkoop gebouwd konden worden en zo met aantrekkelijke prijzen konden worden verkocht. De winst werd in een fonds gestort, waaruit een zogenaamde opbouwwerker gefinancierd werd. De taak van de opbouwwerker is het motiveren van de bewoners om elkaar te helpen en ondersteunen en zelf het initiatief te nemen, gericht op het gemeenschappelijk belangen van bewoners. De opbouwwerker is hiermee een belangrijke tussenpersoon, tussen het dorpsgemeenschap en de woonvorm.

Activiteiten

Er zijn diverse activiteiten georganiseerd in het dienstencentrum, die tussen de woningen is gebouwd. Het dienstencentrum fungeert als ontmoetingsplek van het hele dorp, verschillende verenigingen maken er namelijk gebruik van: de bijbelclub vergadert er, het zangkoor oefent er, drie keer per week zijn er gezamenlijke maaltijden en op de woensdagmorgen is er het huisvrouwenontbijt. Ook is er een keer per week een dagbesteding voor dementerenden en wordt er ouderengymnastiek gegeven. Genoeg te doen dus.

Onderhoud

Het project is succesvol geworden door de sturing van bovenaf en de nauwe samenwerking en betrokkenheid van de bewoners. Wel valt de inbreng van de jongeren soms tegen, enkelen hadden vooral interesse door de goedkope woonruimte. Dit woonconcept steunt voor een groot deel op de groep tussen de 40 en 60 jaar.

Tegenstanders

Veel dorpsbewoners waren tegen deze vorm van ouderenzorg, er moest veel overlegd worden met de bewoners van het project over het doel van dit woonconcept. De meesten vonden het raar dat de ouderenzorg niet bestond uit verpleging en verzorging, maar uit zelf- en burenhulp. Maar de onderlinge hulp heeft juist de banden versterkt binnen de gemeenschap en gaat vereenzaming en sociale isolatie tegen. Bovendien blijven ouderen tot op hogere leeftijd actief.

Geïnspireerd door het project 'Lebensräume für Jung und Alt' is de Duitse regering een landelijk actieprogramma gestart voor jong en oud. En zijn inmiddels 25 projecten gebouwd onder dit concept.

CONCEPT	MEHRGENERATIONENHAUSER	LEBENSRAUME
ONTSTAAN DOOR	Minister Ursula von der Leyen	St. Anna Hilfe
EERSTE PROJECT	SOS Mütterzentrum	Lebensräume für Jung und Alt
JAAR	1980	1995
STEUN VAN	- Het ministerie van gezins- en ouderenbeleid, vrouwen- en jeugdzaken (BMFSFJ); - Europees Sociaal Fonds (ESF); - De gemeente	De gemeente
WAT VOOR STEUN?	Jaarlijks subsidie van de overheid: In totaal 40.000 euro, waarvan: 30.000 euro van de Europees Sociaal Fonds (ESF) 10.000 euro van de gemeente	Gratis bouwgrond

²⁷ St. Anna Hilfe. (2016, 06 28). *Mehrgenerationenhaeuser*. Opgeroepen op juli 2016, van St. Anna Hilfe. <https://www.st.anna-hilfe.de/ueber-uns/foerderprojekte2/mehrgenerationenhaeuser/index.html>

2.3 Conclusie

Door de jaren heen is de Nederlandse samenleving erg veranderd, deze veranderingen in de maatschappij hebben invloed op hoe wij wonen. Er is te zien dat er in Nederland een aantal zichtbare problemen zijn ten gevolge van deze maatschappelijke trends, zoals: de toenemende vergrijzing, dure zorg en dure kinderdagverblijf.

Uit ons onderzoek blijkt dat een woonconcept waarin meerdere generaties samenleven, een bijdrage kan leveren aan de Nederlandse samenleving en als mogelijke oplossing voor de maatschappelijke problemen.

Het aantal ouderen neemt steeds toe, vereenzaming van deze ouderen kan worden voorkomen met dit concept en de wens van hen om langer zelfstandig te blijven wonen wordt vervuld. Kinderen kunnen door de ouderen opgepast worden, terwijl de ouders (met name de vrouw) kunnen gaan werken.

Hoewel de individualisering een zichtbare trend is in Nederland, zou het meergeneratie concept wel passen bij de Nederlandse samenleving. Zij is erg gericht op onderlinge zorg en verantwoordelijkheid, individualisering kan dus tegelijk goed samen gaan met een sterke sociale oriëntatie.

Vervolgens is er gekeken naar het concept in Duitsland. Uit de analyse van het concept in Duitsland is te zien dat actieve deelname en samenwerking van de bewoners en vrijwilligers een grote rol spelen in de werking van het project en wat het project zo succesvol maakt. Dit zorgt ervoor dat sociale banden binnen de gemeenschap worden versterkt, maar ook het tegengaan van vereenzaming en sociale isolatie. Zo kunnen ouderen tot op hogere leeftijd actief blijven.

De opbouwwerker in het project heeft hier ook een bijdrage aan geleverd. Een andere succesfactor zijn de verschillende activiteiten/programma's die het MGH biedt, deze brengen de generaties echt bij elkaar (onderwijs, kinderdagopvang, cursussen etc.). Ook speelt de steun van de overheid hierin een rol, elk project krijgt jaarlijks 40.000 euro van het BMFSFJ. Tevens krijgen initiatiefnemers en bewoners van de MGH projecten advies over de programma's die in het project gedaan kunnen worden.

Dit betekent het concept voor het MGH: *"Het vanzelfsprekende geven en nemen tussen mensen van verschillende leeftijden wordt in de MGH's geactiveerd. Jong en oud ontmoeten elkaar in een openbaar gebied in hun buurt en de mensen profiteren onderling van elkaars verschillende vaardigheden, ervaringen en interesses."*

Bij het MGH gaat het dus vooral om het samen brengen van verschillende generaties door middel van het MGH programma, zonder een woonconcept. Echter hebben we gezien dat dit wel wordt uitgevoerd in samenwerking met verschillende stichtingen. (figuur 2.3 model 2)

Net als in Duitsland willen wij een soortgelijke concept realiseren, dit concept verschilt niet veel van model 2 van het MGH, waarbij er ook aan wonen wordt gedacht. Het onderscheidt zich in het feit dat er in Nederland geen (financiële) steun van de overheid beschikbaar gesteld wordt.

Wij willen een woonconcept realiseren waarin bewoners van alle leeftijden een bijdrage leveren aan elkaar en de woonomgeving en voor elkaar zorgen en tijd met elkaar doorbrengen, door bijvoorbeeld activiteiten te doen, waarin kennis wordt gedeeld. Waarbij de vormgeving ook een middel is om de interactie tussen de generaties te stimuleren.

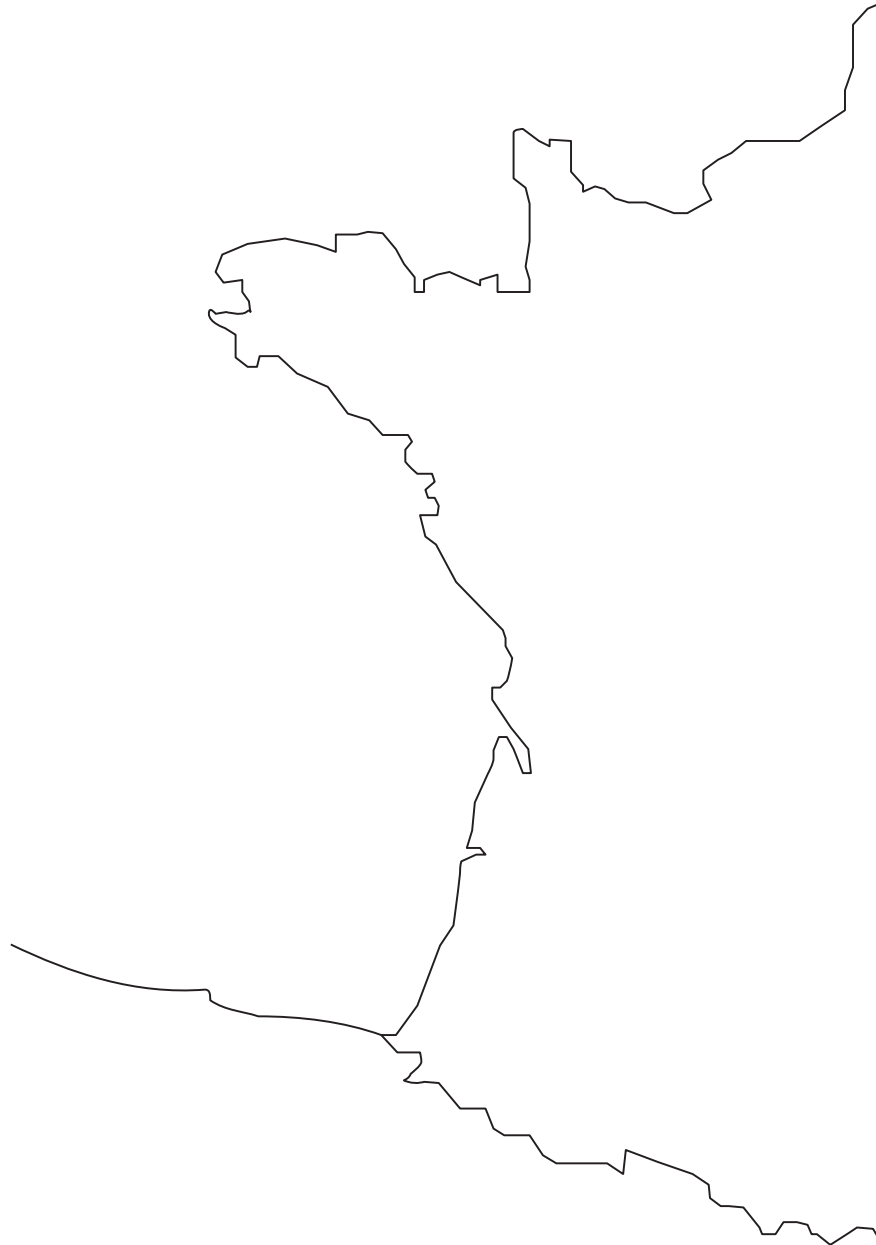
Om een beter inzicht te krijgen over hoe de uitwisseling tussen meerdere generaties tot stand komt in het project en hoe het wordt vormgegeven, gaan wij hierna referentieprojecten analyseren in Nederland en in andere landen.

Succesfactoren MGH projecten:

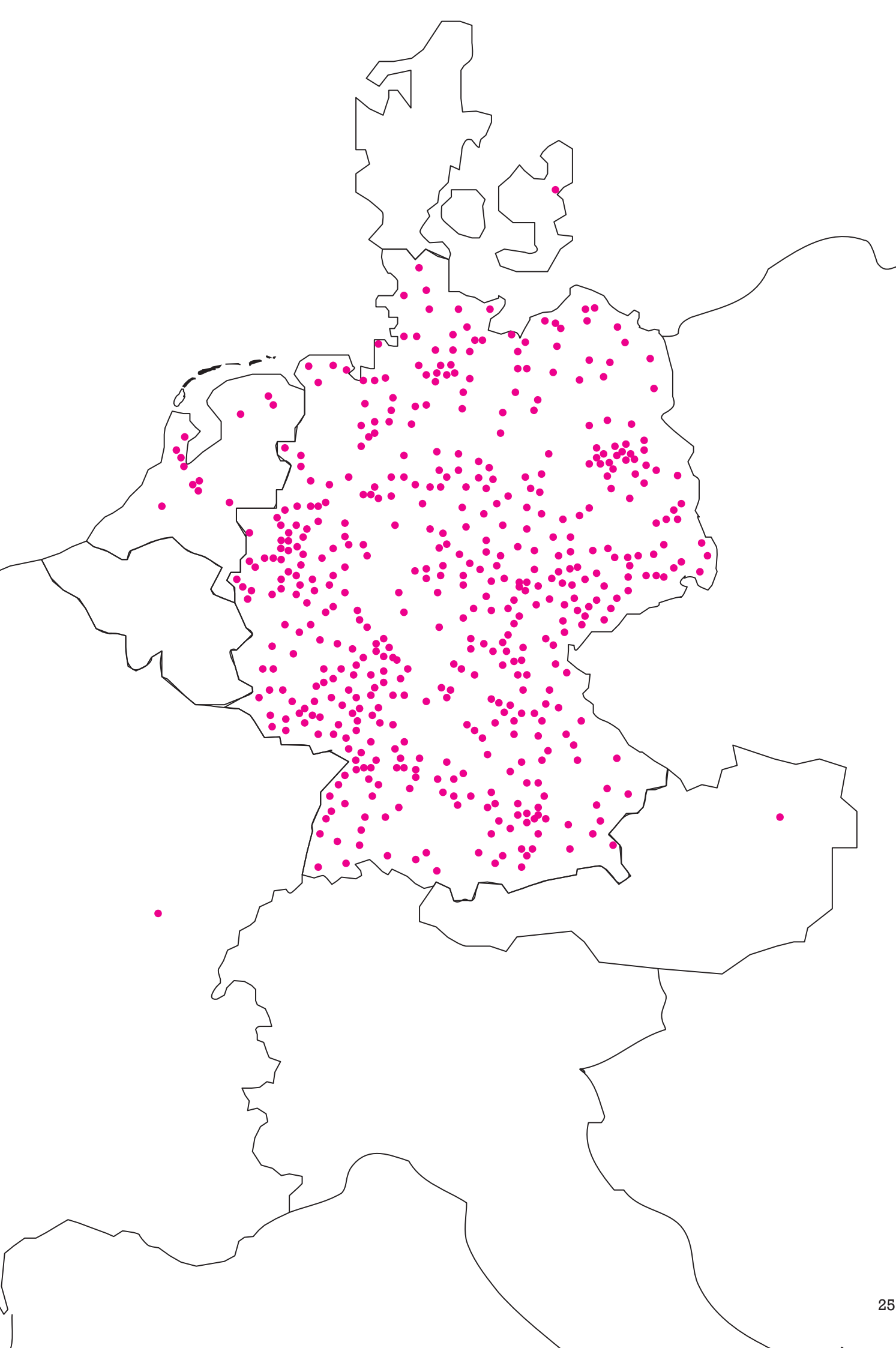
- De actieve deelname van de bewoners en vrijwilligers;
- De activiteiten/programma's van het MGH;
- Steun van de overheid.

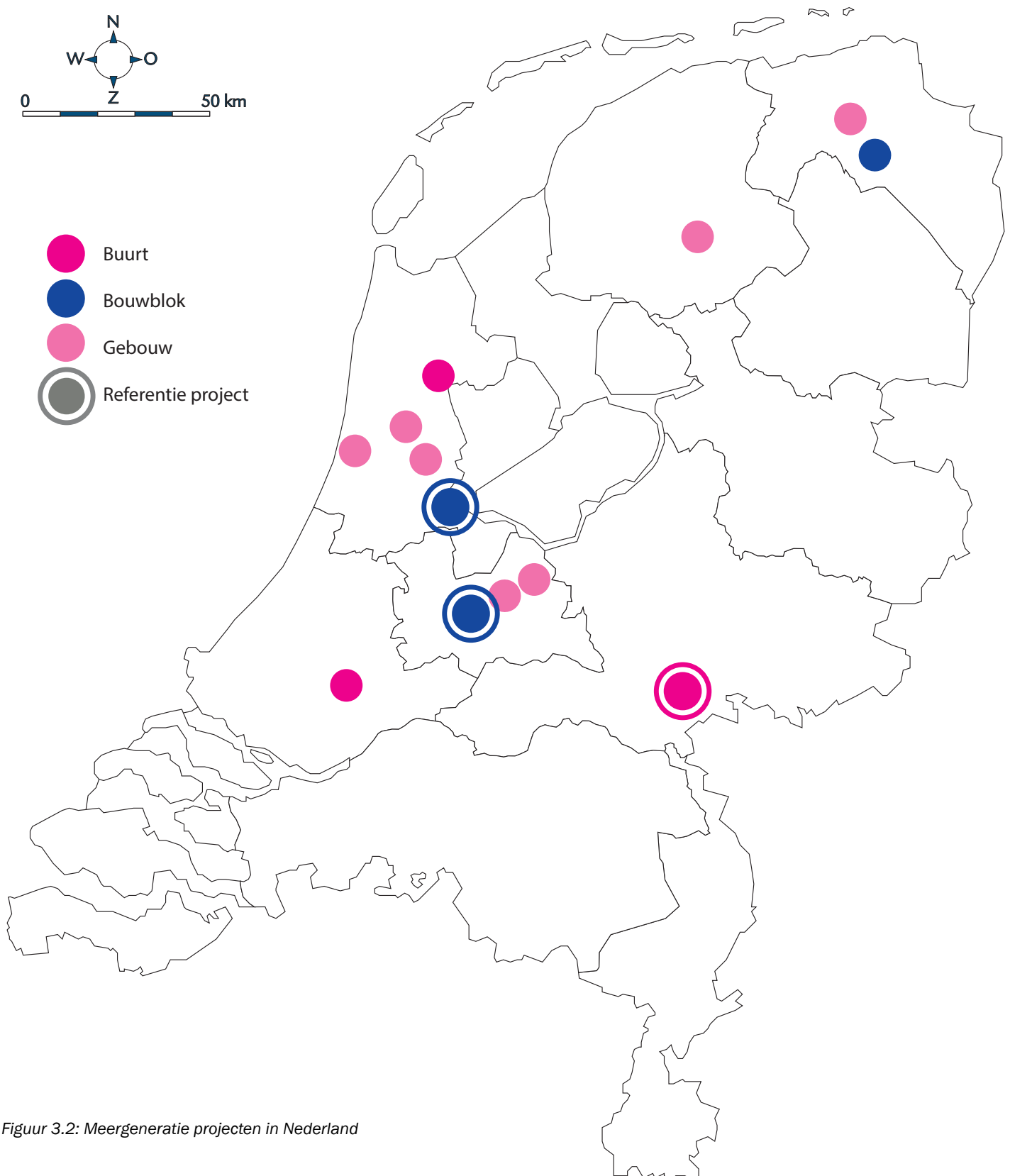
3. PRAKTIJK

In dit hoofdstuk wordt er een referentieonderzoek gedaan naar zes verschillende meergeneratiewoonprojecten, om zo een beter inzicht te krijgen over het meergeneratie concept en hoe deze in de praktijk wordt toegepast. Wat wij vooral uit deze referentieonderzoek willen halen is hoe de uitwisseling tussen de verschillende generaties tot stand komt in elk project en hoe het project is vormgegeven. Met deze gegevens zullen wij randvoorwaarden opstellen waaraan een meergeneratiewoonproject moet voldoen, om te functioneren.

Figuur 3.1: Meergeneratieprojecten in West-Europa

Figuur 3.2: Meergeneratie projecten in Nederland

Buurt: De bewoners hebben een aparte woning, maar delen gemeenschappelijke ruimtes en doen gezamenlijke activiteiten met elkaar. Bij deze projecten zijn al van te voren plannen opgesteld hoe men de generaties met elkaar kunnen verbinden.

Bouwblok: Bij deze projecten liggen de gebouwen aan minimaal drie zijden die een gezamenlijke ruimte in het midden insluiten.

Gebouw: De bewoners van verschillende leeftijden wonen samen in één gebouw, hierbij delen zij verschillende voorzieningen met elkaar.

3.1 Meergeneratie projecten in Nederland

InéénogopslagisteziendaterinDuitlandveelmeermeergeneratieprojecten bestaan ten opzichte van andere landen in Europa. (figuur 3.1) Er zijn ook veel meergeneratieprojecten in Nederland, maar deze worden op verschillende manieren genoemd, namelijk: driegeratiewoningen, kangaroewoningen en gemeenschappelijk wonen. Hieronder worden een aantal van deze meergeneratieprojecten in Nederland omschreven.

Noord-Holland

- *Centraal wonen Auryn (1987), Hoorn;*
Er wonen negen huishoudens met de leeftijd tussen twintig en zestig jaar. De huishoudens delen een gemeenschappelijke tuin, keuken en speelzolder. Maandelijks komen de bewoners bij elkaar om te gaan vergaderen en eten.

- *Project Vrijburcht (2002), IJburg Amsterdam;*
Dit project is gerealiseerd door middel van Collectief Particulier Opdrachtgever (CPO) in samenwerking met de bewoners, de gemeente Amsterdam. Het project is een multifunctioneel woon/-werkcomplex met veel gemeenschappelijke voorzieningen voor de bewoners en de buurt, zoals kinderdagverblijf, theaterprogramma en een binnentuin.

- *Kangeroewoningen in Twiske en in Ymere;*
Kangeroewoningen zijn aan elkaar gekoppelde, zelfstandige woningen met of wooneenheden met een inpandige verbinding voor ouderen of mensen die zorg nodig hebben.

Zuid-Holland

- *Project Bloemrijk (2011), Krimpen aan den IJssel*
Het doel van dit project is om een gemengde buurt te creëren van verschillende leeftijd en leefstijl. De bewoners kunnen elkaar onderling helpen en gezamenlijk dingen doen.

Gelderland

- *Woongemeenschap Eikpunt (2016), Nijmegen*
De woningen hebben verschillende grootte, namelijk voor alleenstaanden, jonge gezinnen en senioren. De gemeenschappelijke buitenged is bedoeld om elkaar te ontmoeten en activiteiten uit te voeren.

Utrecht

- *'t Groene Sticht (2002), Utrecht, AB Harrewijnstraat;*
Bij dit project staat de verbinding tussen buurtbewoners en ondersteuning en opvang van verschillende doelgroepen centraal.

- *Woongroep Heemshof, Utrecht;*
De Heemshof is een woongroep voor verschillende leeftijden. Onder één dak wonen er veertien mensen van jong en oud. Er is een gezamenlijke keuken waar elke avond samen wordt gegeten en een grote tuin. Voor mensen die geen onderdak hebben kunnen zij naar de Heemshof om in een gastverblijf te wonen voor maximaal half jaar.

- *Project Beekmos (2012), Houten ;*
In Houten is een wooncomplex ontwikkeld voor tienermoeders en senioren. Het richt zich op jonge alleenstaande tienermoeders die niet in hun eigen gezin kunnen blijven wonen. Per week eten ze samen en doen verschillende activiteiten en de senioren kunnen op de kinderen passen.

- *WIJland (2015), Veemarkt;*
Het project WIJland is een woonblok met een gezamenlijke binnentuin en een ondergrondse parkeerplaats. Er is een buurthuis en tuinkamer waar de bewoners elkaar kunnen ontmoeten. Op de begane grond van elke woning kan een ander gezin, student of oud stel wonen.

Friesland

- *Serviceflat Orangewoud (2009), Heerenveen*
De helft van het appartement was leeg, doordat de ouderen geen behoefte hadden om in een serviceflat te gaan wonen. Hierbij is er bedacht om jonge sporters te laten huisvesten in de leegstaande serviceflat. De sporters helpen de ouderen met kleine werkzaamheden en hebben conversaties met elkaar.

Groningen

- *Meer generatiehuis in de biotoop, Haren;*
Er is een gemeenschappelijke huiskamer voor alle inwoners van Haren. Hier kunnen ze terecht voor gezelschap en er wordt samen gekookt en gegeten.

- *Familiehuis, Molenstreek;*
Dit is een kangeroewoning, dat betekent dat de ouders en kinderen zelfstandig kunnen wonen. Er is wel een verbinding door middel van trap.

- *Centraal wonen De Heerd;*
Centraal wonen De Heerd is een woon-gemeenschap waar 77 mensen tussen 0 tot 79 jaar in eigen huis wonen en verschillende functies met elkaar delen. Er zijn 2 grote tuinen, bar, keuken en werkplaats.

3.2 Referentie onderzoek

3.2.1 Werkwijze

Onderzoeksmethode

Bij het analyseren van de referenties hebben wij gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethodes:

- Literatuuronderzoek;
- Veldbezoek en interview;
- (Alleen gerealiseerde projecten.)

Aanpak

Om de referentieprojecten te kunnen analyseren hebben wij bij elke project dezelfde vragen gesteld om een vergelijking te kunnen maken.

Als eerst wordt er gekeken naar de ruimtelijke context. Ten tweede analyseren wij hoe de projecten zijn ingepast in de omgeving:

- Het ontstaan van het project;
- organisatie en onderhoud;
- de bewoners;
- schaalgrootte;

Vervolgens wordt de vormgeving geanalyseerd:

- programma en gemeenschappelijke ruimte;

De ontsluiting van het project en wat dat betekent voor de interacties tussen bewoners. Welke programma's er in- en buiten het project plaats vinden en waarom deze zo zijn georiënteerd en wat de bijdrage van deze ruimtes zijn voor het meergeneratie project. Doormiddel van zonnestudie zouden wij de orientatie van verschillende functies kunnen achter halen.

Als laatst analyseren wij de sterke en zwakke punten van het project.

De juiste referentie vinden en analyseren

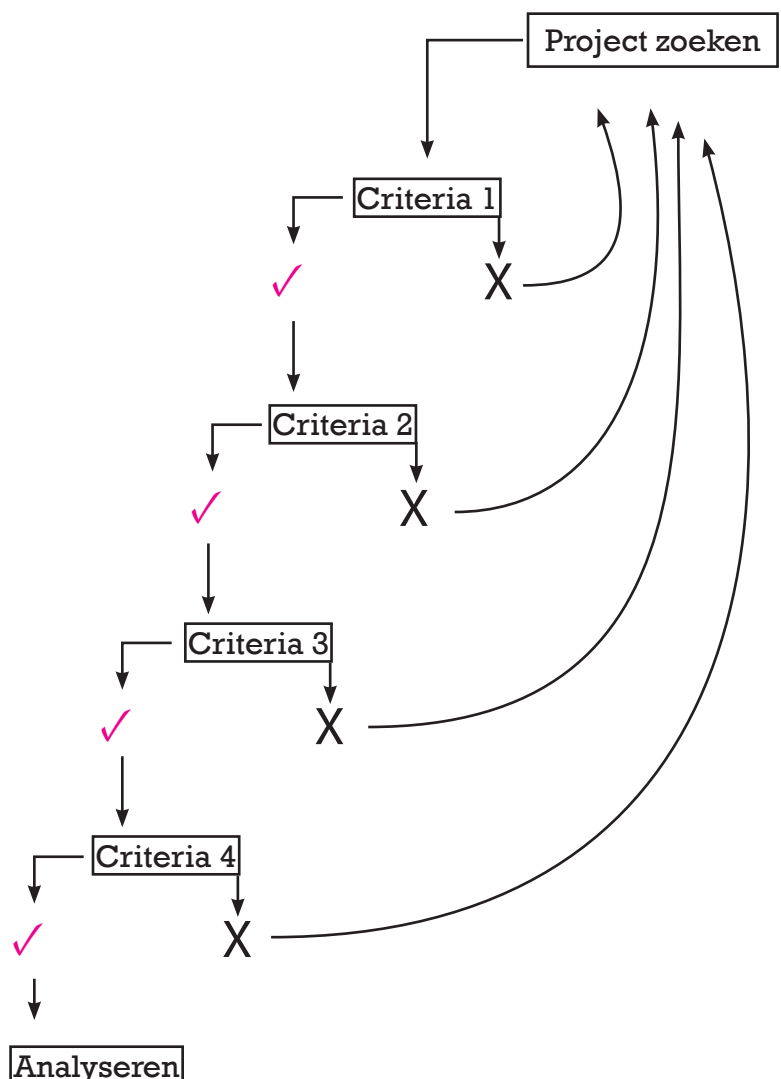
Er bestaan talloze projecten gebaseerd op het meergeneratiewonen concept, maar welke projecten kunnen een bijdrage leveren aan ons vervolg onderzoek en ontwerp? Om geschikte referentieprojecten te vinden hebben we een aantal criteria gesteld. Op basis van onderstaande criteria zijn de referentieprojecten gekozen.

1°. Het project ligt in West-Europa;
Het is overbodig om meergeneratie projecten in Azië en Oost-Europa te analyseren, omdat de cultuur van deze twee werelddelen en West-Europa sterk van elkaar verschillen.

2°. Beschikbare informatie over het project;
Om de stedenbouwkundige en architectonische aspecten te kunnen analyseren van het project, is het verzamelen van genoeg informatie van groot belang. Er moet informatie te vinden zijn over het initiatief, doel, bewoners, financiering en plattegronden van elk project. Uit de plattegronden en foto's is af te lezen waar en welke ruimtes er voor een bepaalde activiteit wordt gebruikt en waarom het project zo is vormgegeven.

3°. Programma's van meergeneratiewonen/ Interactie tussen de bewoners;
Er moet interactie plaats vinden tussen de bewoners van jong en oud. Een methode om dit te bereiken is door de (verschillende) programma's die de meergeneratiewoonprojecten aanbieden. Elk project moet minstens één gezamenlijke ruimte (binnen of buiten) bieden waar deze programma's kunnen plaats vinden. Mogelijke thema's voor de programma's zijn: educatie, zorg, sport, koken en creativiteit.

4°. De projecten moeten van elkaar verschillen in grootte (gebouw/ bouwblok/ buurt) en activiteiten om zo een beter inzicht te krijgen naar de mogelijkheden van het meergeneratiewonen.

Figuur 3.3: Toetsing referentieprojecten

3.2.2 Samenvatting referenties

In dit hoofdstuk staan de samenvattingen van de referentie onderzoeken. Om randvoorwaarden te kunnen opstellen waaraan een meergeneratiewoonproject moet voldoen om te functioneren, wordt hieronder ook beschreven welke projecten volgens ons geslaagd zijn. Hier kan uiteraard alleen een uitspraak over gedaan worden over de gerealiseerde projecten. Voor de niet-gerealiseerde projecten zullen wij een aanname maken op basis van beschrijvingen en vergelijkingen. Voor meer informatie verwijzen wij u naar bijlage 1.

Vrijburcht - Steigereiland

Vrijburcht ligt op de rand van Steigereiland wat een onderdeel is van IJburg-West. Het project was een prijsvraag vanuit de gemeente, zij wilden op het eiland ruimte maken voor CPO projecten. CASA architecten hebben deze prijsvraag gewonnen, doordat het plan diversiteit brengt in het programma voor de buurt via activiteiten in voorzieningen en horeca.

Het project bestaat uit 49 koopwoningen (waarvan 12 met atelier of bedrijf aan huis), 6 zorgwoonunits, een kinder dagverblijf, een café, 3 bedrijfsruimtes, een zeilschool en verschillende gemeenschappelijke ruimtes (theater, binnentuin, logeerkamers en kas). Woningcorporatie De Key bezit en verhuurt de commerciële ruimtes. Verder heeft het project een VVE (Stichting Vrijburcht), zij besturen het complex en onderhouden het contact tussen de woningcorporatie en de exploitanten.

Het theater wordt door de bewoners en vrijwilligers onderhouden en de bewoners organiseren vaak activiteiten binnen het blok: theatervoorstellingen, feestjes en etentjes. Zo vindt er dus interactie plaats tussen meerdere generaties in het project.

Ook door het ontwerp vindt er interactie plaats, namelijk in de binnentuin. Hier vindt er ontmoeting plaats wanneer de bewoners naar huis gaan. De bedrijven en commerciële ruimtes zijn aan de straatkanten gesitueerd om levendigheid te creëren, de woningen liggen boven deze ruimtes en aan de achterzijde van het blok met uitzicht over het water en het park.

Het project bestaat uit gezinnen, alleenstaanden met kinderen, senioren en een paar studenten.

Er wordt onderlinge hulp aangeboden in Vrijburcht, de bewoners zorgen voor elkaar en helpen elkaar wanneer dat nodig is.

Het project slaagt, doordat er verschillende generaties, binnen en buiten het project worden betrokken met elkaar en de bewoners onderling zorg voor elkaar hebben. In het bouwblok hebben de bewoners een gezamenlijke binnentuin, waar er ook activiteiten gedaan kunnen worden.

Eikpunt - Nijmegen

Tijdens de excursie naar het meergeneratieproject in Nijmegen, hebben wij gezien hoe het project in elkaar zat.

Het project was begonnen met twee initiatiefnemers, zij wilden een gezamenlijke spirituele georiënteerde leef-, werken woonomgeving creëren. De initiatiefnemers hebben bewoners ontmoet die hier interesse in hebben en kwamen bij elkaar om het concept verder te ontwikkelen, waarbij betrokkenheid en zorg voor elkaar centraal stond.

Er werden 4 pijlers voor het project opgesteld, waarvan het meergeneratie aspect. Verder hadden de bewoners ook eisen gesteld aan de locatie en kwamen uiteindelijk op de locatie in Nijmegen.

Het programma bestaat uit woningen en gemeenschappelijke ruimtes (muziekruimte, klusruimte, activiteitenruimte, keuken, een woonkamer en moestuin). De activiteiten ruimte is flexibel doormiddel van schuifwanden.

Het project bestaat uit gezinnen, jongeren en senioren. Tussen de generaties vindt er veel interactie plaats, omdat de bewoners veel activiteiten binnen het project organiseren. Mensen die niet in het project wonen kunnen ook meedoen met de activiteiten. Hiervoor betalen zij per maand 5 euro en het geld wordt gebruikt om de gemeenschappelijke ruimtes te onderhouden. De bewoners betalen hier ook aan mee.

Buiten de activiteiten om vindt er ook interactie plaats tussen de bewoners. Tijdens de afwerking van de woningen, hebben de senioren op de kinderen gepast en gekookt voor alle bewoners, terwijl de volwassenen gingen klussen aan de woningen.

Afbeelding 3.1: Gemeenschappelijke buitenruimte Vrijburcht Steigereiland

Foto 3.1: Gemeenschappelijke ruimte Eikpunt, Nijmegen

De bouwblokken zijn zo gesitueerd, dat de entrees van de woningen grenst aan de ingang van het project.

De bewoners kenden elkaar al en helpen elkaar met dagelijkse klusjes, waar dat nodig is. Het project functioneert goed, doordat de bewoners goeie banden met elkaar hebben en door de gemeenschappelijke ruimtes.

Wijland - Veemarkt

Het Wijland is een onderdeel van de Veemarkt in Utrecht. Hier is een prijsvraag uitgeschreven door de gemeente Utrecht. De ontwerpers richtten zich op het creëren van leefomstandigheden voor meerdere generaties. En flexibiliteit voor veranderende gezinsomstandigheden.

Het project bestaat uit woningen met gemeenschappelijke voorzieningen (buurtkamer, tuinkamer en gemeenschappelijke binnentuin) en een half-

verdiepte parkeergarage. De woningen zijn bedoeld voor gezinnen, ouderen en studenten. De buurtkamer zal beheerd worden door de VVE van het bouwblok, die de programmering en naam van de kamer zal kiezen.

Het bouwblok is een aaneenschakeling van verschillende grondgebonden woningen aan de randen en een gemeenschappelijke buurtkamer op de kop. De tuinkamer en binnentuin, kan gezien worden als de achtertuin van de bewoners. De bewoners hebben, ondanks de grote binnentuin, ook een eigen achtertuin. De parkeergarage is halfverdiept, via de trap is de binnentuin te bereiken.

De interactie tussen de generaties zal hier in de buurtkamer, binnentuin en tuinkamer ontstaan. Er kunnen activiteiten en feestjes gegeven worden in deze ruimtes. De binnentuin is open voor iedereen, er is hiervoor een grote ingang gemaakt.

Renningen - Renningen

Het project Renningen ligt in Duitsland en is een initiatief van de bewoners. Sinds 2011 zijn de bewoners bezig om een meergeneratiehuis in Renningen te realiseren. Deze groep bestaat uit 21 mensen (koppels, gezinnen en singles) van 5 tot 69 jaar.

Het gebouw heeft 28 woningen, een atrium en een gemeenschappelijke binnenruimte voor de bewoners. In deze binnenruimte is ook een keuken aanwezig. In het atrium kan er ook verblijft worden, hier zijn bankjes en tafels geplaatst.

Het doel van het project is om verschillende generaties onder één dak te huisvesten, hierdoor ontstaat er een levendige gemeenschap waar iedereen van kan profiteren.

Afbeelding 3.2: 3D impressie van Wijland, Veemarkt

De entree van de woningen grenst aan de straat, waardoor niet alle bewoners elkaar zullen ontmoeten. Er is in de woningen rekening gehouden met de woningindeling, voor wanneer de gezinsomstandigheden veranderen. Het meergeneratiewoonconcept is in dit project gefocust op de woning zelf, maar ook op buurtniveau.

De bewoners hebben ruimte om in de binnenruimte en buitenruimte gezamenlijke activiteiten te organiseren. Door deze flexibiliteit zou het meergeneratieconcept in dit project functioneren.

Afbeelding 3.3: 3D impressie van project renningen

Het meergeneratiegebouw dat hier wordt gerealiseerd, is een initiatief van de bewoners (CPO) en de bewoners kennen elkaar al. Zij kiezen voor een meergeneratiewoonconcept, hierdoor denken wij dat het project net zo zal uitpakken als in Vrijburcht en Nijmegen.

Ook hier zijn de entrees van de woningen in een gemeenschappelijk ruimte (atrium) geplaatst, waardoor er uitwisseling ontstaat tussen de bewoners. Verder hebben zij één gemeenschappelijke ruimte met keuken, waar er activiteiten plaats kunnen vinden.

Claudius Höfe - Bochum

De Claudius-Höfe is een buurt in de stad Bochum. Het project is vanuit de stichting Mattias-Claudius-Sozialwerk Bochum ontstaan en is nu onderdeel van deze organisatie. Dit is een koepelorganisatie voor mensen met een beperking en richt zich op drie gebieden: educatie, wonen en werken.

Het project omvat 15 grondgebonden eengezinswoningen, 46 appartementen voor verschillende soorten huishoudens en leeftijden, 6 rolstoelvriendelijke appartementen, 4 gemeenschappelijke woningen (waar mensen met een beperking wonen) en een studenten-appartement.

De organisatie wilde een mix van jong en oud. Bij het kiezen van de bewoners, houden zij zich daarom aan de verhouding: 1/3 bewoners onder de 30 jaar, 1/3 tussen 30 en 65 jaar en 1/3 boven de 65 jaar. De organisatie zorgt elke dinsdag en donderdag voor de lunch voor de buurt. Zo vindt er ontmoeting plaats tussen de bewoners van verschillende leeftijden.

Dit gebeurt in een van de gemeenschappelijke ruimtes. Het project heeft een aantal gemeenschappelijke en commerciële ruimtes: een stilte ruimte, vergaderzalen, een speeltuin, buurt-theater, hotel, restaurants en bedrijven. De restaurants trekken mensen naar het project toe. Het is een van de weinige horeca mogelijkheden in de omgeving.

De bewoners hebben een club opgericht, genaamd 'KuKuC' ("Kunst und Kultur in den Claudius-Höfen"). Deze club organiseert allerlei activiteiten voor de bewoners en de buurt. Zoals optredens met gehandicapte artiesten, dit gebeurt in de buurttheater waar bewoners van het project en buurtbewoners samen optreden, kunst exposities en openbare lezingen worden ook georganiseerd. Ook zijn er door de bewoners buurtfeestjes, kerstzang en een traditionele St. Martin-parade georganiseerd.

Het project functioneert, doordat er veel activiteiten worden georganiseerd voor en door de bewoners.

De ruimtelijke indeling van het project voldoet, in ons opzicht, minder aan het meergeneratieconcept. De entrees van de verschillende woningen (eengezins, appartement etc.) van de Claudius Höfe liggen ver uit elkaar en niet in elkaars zicht, hierdoor ontstaat er minder interactie tussen de bewoners.

Future Solund - Denemarken

Future Solund was een prijsvraag die door de gemeente is uitgeschreven. Het is een meergeneratie bouwblok in Kopenhagen. Het project is nog niet gerealiseerd. Op de locatie stonden drie blokken verpleeghuizen, die niet aan de huisige eisen voldeden. Hierdoor had de gemeente besloten om deze gebouwen te slopen en heeft een prijsvraag open gesteld. De architecten bureau C.F. Moller hadden de prijsvraag gewonnen met seniorenwoningen, jongerenhuisvesting en kinderdagverblijf, kortom meergeneratie woonproject.

Het project bestaat uit 150 jongerenhuisvestingen, 380 seniorenwoningen en verschillende gemeenschappelijke voorzieningen (muziekzaal, atelier, wellness, café, keuken, binnenplein, kinderdagverblijf)

Future Solund is het grootste project van de referenties en heeft veel commerciële ruimtes. Hierdoor denken wij dat het project aantrekkelijker is voor mensen buitenaf. Ook door de openbare buitenruimte van het project zullen anderen mensen worden aangetrokken tot het project, waardoor er uitwisseling ontstaat tussen de generaties.

Er zijn een aantal gekoppelde bouwblokken voor seniorenwoningen en een aparte bouwblok voor jongeren. Zij hebben andere entrees en zullen elkaar niet ontmoeten. Hierdoor denken wij dat, wanneer de bewoners niet gebruik maken van de gemeenschappelijke ruimtes, er weinig uitwisseling zal plaatsvinden. Waarin de ouderen en jongeren dus geen bijdrage aan elkaar zullen leveren.

Afbeelding 3.4: Eengezinswoningen met speelplaats in Claudius Höfe, Bochum

Afbeelding 3.5: Gemeenschappelijke binnenplein in Future Solund, Denemarken

3.3 Conclusie

Na elke referentieonderzoek, is er gekeken naar de sterke en zwakke punten van het project en hoe de uitwisseling van meerdere generaties tot stand komt in de projecten. Hierbij is het ons opgevallen dat er een aantal aspecten zijn die steeds terugkomen bij elk project.

Uitwisseling tussen de generaties

Uit het onderzoek komen vier manieren naar voren van hoe de uitwisseling tussen de generaties plaatsvindt. Deze zijn in tabel 3.1 te vinden.

1. Spontane interactie d.m.v. het ontwerp:

Hier worden de gemeenschappelijke ruimtes en de woningen zo ingericht, dat er vanzelf ontmoeting plaatsvindt tussen de bewoners in het project.

Bij de projecten Vrijburcht en Renningen moeten de bewoners eerst door een gezamenlijke ruimte voordat zij de eigen woning in gaan. Zo vindt er sneller interactie plaats, omdat de bewoners onderweg naar huis elkaar ontmoeten. Bij het project Future Solund is er een openbaar binnenplein waar interactie tussen de generaties kan plaats vinden, maar in het gebouw ontstaat er niet vanzelf ontmoeting tussen de generaties. Dit komt doordat de jongeren en ouderen niet onder één dak wonen. De jongerenhuisvesting ligt in een apart bouwblok en hebben een eigen entree, waarbij zij niet langs een gezamenlijke ruimte gaan. Dit verzwakt het meergeneratieconcept, omdat er dan weinig interactie zal zijn tussen deze twee generaties. Dit geldt ook voor het project Claudius-Höfe.

2. Georganiseerde interactie d.m.v. het ontwerp:

In het project zijn er gemeenschappelijke binnen- en buitenruimtes ontworpen waar activiteiten in plaats kunnen vinden.

3. Spontane interactie door de bewoners:

Deze interactie ontstaat wanneer de bewoners elkaar helpen met dagelijkse klusjes. Wanneer de bewoners elkaar voor het project al hebben leren kennen (bijvoorbeeld bij de projecten Eikpunt en Vrijburcht) ontstaat er sneller spontane interactie, omdat er dan al een band is tussen de bewoners.

4. Georganiseerde interactie door de bewoners:

Bij georganiseerde interactie wordt er een activiteit gepland (bijvoorbeeld in de gemeenschappelijke ruimte), door de bewoners of de organisatie, zodat er interactie ontstaat tussen de generaties.

Een voorbeeld hiervan is de georganiseerde lunch op dinsdag en donderdag bij Claudius-Höfe. Of de activiteiten en cursussen die de bewoners organiseren in de gemeenschappelijke ruimte in het project Eikpunt. De verschillende activiteiten ruimtes in het project Future Solund is ook een voorbeeld van georganiseerde interactie.

Bij de ontwerpfase kunnen wij alleen rekening houden met de interactie door middel van het ontwerp (manier 1 en 2, tabel 3.1). De andere manieren (3 en 4, tabel 3.1) kunnen in de scenario's worden beschreven.

Project en omgeving

De volgende aspecten zijn belangrijk voor de uitwisseling van de generaties.

Groenvoorzieningen

Het aantal groenvoorzieningen waar gerecreëerd kan worden in de omgeving van het project is van belang. Bewoners van het project Vrijburcht gaven aan dat zij het uitzicht over het water en park fijn vonden. Ook zien we dat de bewoners veel gebruik maken van de gezamenlijke binnentuin.

Flexibiliteit gemeenschappelijke ruimtes

Het is handig om de gemeenschappelijke ruimtes flexibel te maken.

Dit kan door middel van schuifwanden (Eikpunt) of door verschillende grootte gemeenschappelijke ruimtes die in het project aanwezig zijn (Claudius Höfe). Hierdoor zouden er verschillende activiteiten georganiseerd kunnen worden die niet afhankelijk zijn van de grootte van de ruimte. Met flexibiliteit van de gemeenschappelijke ruimtes, wordt ook bedoeld dat de ruimte niet alleen bestemd is voor één activiteit.

Verschillende functies in het project

De functies in het gebouw zijn afhankelijk van de grootte van het project, bereikbaarheid en de mensen in de omgeving. In het project Future Solund zijn er veel functies aanwezig. De functies maken het project aantrekkelijker voor mensen buiten het project. Ook in het project Vrijburcht is dit het geval.

Wanneer er meerdere functies aanwezig zijn, zal dit andere mensen aantrekken om naar het project toe te gaan. Dit zou de levendigheid vergroten, omdat er dan meer beweging is in en rondom het project.

Naast de verschillende groepen bewoners, zijn de verschillende voorzieningen die in het project aanwezig zijn ook belangrijk.

Voorzieningen in de omgeving

De voorzieningen in de omgeving die veelal terugkomen uit de referentie onderzoeken, zijn scholen, een winkel waar boodschappen gedaan kan worden en een kinderdagverblijf. Bij elk project zijn de voorzieningen minder dan 15 minuten te bereiken met het openbaar vervoer.

Tabel 3.1.: Manieren waarop interactie kan ontstaan tussen bewoners in een meergeneratiewoonproject

	ONTWERPMATIG	DOOR BEWONERS
SPONTAAN	1 - De entrees van de woningen langs een gemeenschappelijke ruimte plaatsen. - Looproutes door het project ontwerpen.	3 - Bewoners helpen elkaar met dagelijkse activiteiten en hebben onderlinge zorg voor elkaar (zoals op elkaars kinderen passen, boodschappen doen voor elkaar etc.).
GEORGANISEERD	2 - Beschikbaar stellen van gemeenschappelijke binnen- en buitenruimtes, waar activiteiten in plaats kunnen vinden.	4 - Geplande activiteiten door bewoners of de organisatie (zoals buurtfeestjes, cursussen etc.)

Verhouding tussen de verblijfruimtes

In bijlage I is een tabel te vinden met de verhoudingen tussen de vier soorten verblijfsruimtes (privé, gezamenlijke binnen- en buitenruimte en commerciële ruimte) van elk project.

Om deze gegevens met elkaar te kunnen vergelijken zijn de oppervlaktes van deze verblijfsruimtes uitgedrukt in percentages. Verder staan er in de laatste kolom van de tabel het gemiddelde percentage van elke verblijfsruimte.

Privé ruimte

Bij alle projecten is te zien dat de privé ruimte (eigen woning) meer dan de helft van heel het project bedraagt. Om de uitwisseling tussen verschillende generaties te vergroten, moeten er natuurlijk veel bewoners in het project aanwezig zijn.

Het gemiddelde percentage van de privé ruimte is 77.3% met een woning oppervlakte van 95m².

Gemeenschappelijke binnen- en buitenruimte

Het percentage van de gezamenlijke binnen- en buitenruimte van elk project verschilt enorm. Dit hangt af van de grootte van het project en de wensen van de opdrachtgever.

De gezamenlijke binnenruimte heeft een gemiddelde percentage van 4.6% en de gezamenlijke buitenruimte 10.8%. De gezamenlijke buitenruimte draagt meer bij aan de uitwisseling tussen de verschillende generaties dan de gezamenlijke binnenruimtes. Dit komt doordat de gezamenlijke binnenruimte alleen wordt gebruikt wanneer er activiteiten zijn, terwijl de buitenruimte altijd gebruikt kan worden door iedereen, zonder dat er activiteiten plaatsvinden.

Met uitzondering tot het project Vrijburcht, waarbij de gezamenlijke binnentuin alleen toegankelijk is voor de bewoners. Het project heeft wel een openbare steiger, waar iedereen gebruik van kan maken.

Het project 'Future Solund' geeft een goed voorbeeld van de gezamenlijke buitenruimte in het bouwblok. Door deze ruimte toegankelijk te maken voor iedereen, komen er meer mensen naar het project en zo vindt er meer uitwisseling plaats tussen de verschillende generaties.

Commerciële ruimte

Uit de tabel is te zien dat er commerciële ruimtes aanwezig zijn bij de projecten met een gezamenlijke buitenruimte voor de bewoners en de omwonenden (zie Claudius Hofe, Future Solund, Vrijburcht). De commerciële ruimtes zijn hier aanwezig om de uitwisseling van verschillende generaties te vergroten door de omwonenden bij te betrekken.

Kortom, om de uitwisseling tussen meerdere generaties te vergroten (door omwonenden bij het project te betrekken) is het verstandig om de gezamenlijke buitenruimte en de commerciële ruimte groter te maken dan de gemeenschappelijke binnenruimte. Deze gezamenlijke buitenruimtes moeten ook toegankelijk zijn voor de omwonenden.

De gemiddelde percentages van deze onderdelen zijn een hulpmiddel die wij kunnen gebruiken voor de ontwerpfase.

Tabel 3.2.: Het aantal bewoners van drie projecten verdeeld over drie leeftijdscategorieën

	EIKPUNT	CLAUDIUS-HÖFE	FUTURE SOLUND
AANTAL BEWONERS JONGER DAN 30 JAAR	62	60	150
AANTAL BEWONERS TUSSEN 30 EN 65 JAAR	67	60	x
AANTAL BEWONERS OUDER DAN 65 JAAR	18	60	380
TOTAAL AANTAL BEWONERS	147	180	530

Verhouding tussen jong en oud

De uitwisseling tussen meerdere generaties gebeurt dus op drie manieren. Om een indicatie te krijgen hoe de ene leeftijdsgroep zich ten op zichte van de andere groep verhoudt, hebben wij drie leeftijdscategorieën onderscheiden:

- bewoners jonger dan 30 jaar
- bewoners tussen 30 en 65 jaar
- bewoners ouder dan 65 jaar

Dit doen we om de projecten vergelijkbaar te maken. In tabel 3.2 staan het aantal bewoners per project verdeeld over de leeftijdscategorieën. Alleen van deze drie projecten hebben wij de gegevens van. Bij het project Eikpunt hebben ze een Excel bestand gestuurd met de leeftijden van alle bewoners. Van het project Claudius-Höfe hebben wij de verhouding 1/3 per leeftijdsgroep aangehouden. Het project Future Solund heeft 150 jongerenwoningen en 380 seniorenwoningen. Waarbij de jongerenhuisvesting onder de leeftijdscategorie: bewoners onder de 30 jaar vallen. En de seniorenwoningen vallen onder: bewoners boven de 65 jaar.

De woningen in Veemarkt en Renningen zijn niet ontworpen voor specifieke doelgroepen, hierin kunnen personen van verschillende leeftijden wonen. Hierdoor hebben wij de twee projecten niet meegenomen in de vergelijking. Ook zijn deze projecten nog niet gerealiseerd.

In het project Vrijburcht zijn de woningen ook niet specifiek bedoeld voor een bepaalde doelgroep (jongeren/senioren/gezinnen). Hiervan weten we dat er 4 ouderen stellen zijn (8 senioren in totaal), drie studenten en de rest van de bewoners bestaat uit gezinnen.

Deze gegevens hebben wij omgezet in percentages om een beeld te krijgen hoe de verhouding is tussen de verschillende generaties, zodat wij deze mee kunnen nemen naar de volgende fase.

Jongeren (30 jaar en jonger)

Het percentage jongeren ligt in het project Eikpunt het hoogst ten op zichte van de andere projecten, maar deze verschillen niet veel van elkaar.

Volwassenen (tussen 30 en 65)

Ook het percentage volwassenen ligt in het project Eikpunt hoger dan bij de andere projecten. Future Solund heeft geen personen tussen de 30 en 65 jaar, omdat het project alleen senioren- en studenten woningen heeft.

Senioren (65 jaar en ouder)

Het percentage senioren in het project Future Solund ligt het hoogst, omdat dit project grotendeels bestaat uit seniorenwoningen en zorgwoningen voor ouderen. Verder zien we dat het percentage ouderen in het project Claudius-Höfe hoger ligt dan in het project Eikpunt.

Hieruit kunnen wij niet concluderen welke verhouding van de drie projecten het beste is, maar wel de bijdrage uit de referentieonderzoeken van elke leeftijdsgroep benoemen.

Jongeren

- Er ontstaat levendigheid, wanneer er veel kinderen wonen;

Volwassenen

- De volwassenen kunnen klusjes uitvoeren voor de senioren;
- Zij kunnen bijlessen geven aan de jongeren;

Senioren

- De senioren kunnen op de kinderen passen;
- De senioren kunnen aan de jongeren en volwassenen adviezen geven over de mogelijkheden in de toekomst;

Hierbij moet er rekening worden gehouden met het feit dat niet alle bewoners even goed met elkaar om zullen gaan.

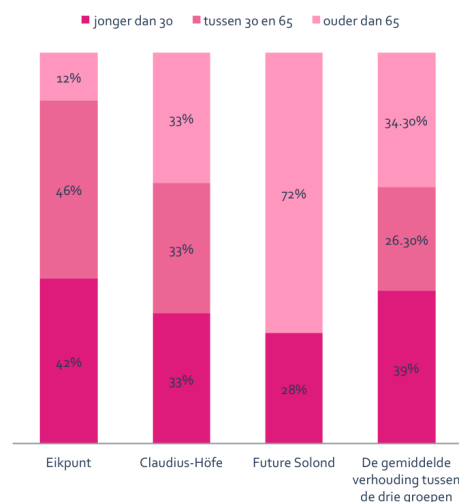

Diagram 3.1: Verhouding tussen de drie leeftijdsgroepen per project

3.4 Randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept

Op basis van de referentieonderzoeken zijn er een aantal randvoorwaarden opgesteld om een meergeneratiewoonproject te laten functioneren, door de uitwisseling tussen meerdere generaties te bevorderen.

	RANDVOORWAARDEN	ONDERBOUWING
ALGEMEEN	1. Er is een aannemelijke leeftijdsverhouding tussen de bewoners.	Het is aanbevolen om de verhouding tussen de doelgroepen (senioren, gezinnen en jongeren) niet te erg van elkaar te laten verschillen, omdat dit het meergeneratieconcept verzwakt.
	2. De entree van de woning of wooneenheid grenst aan een gemeenschappelijke ruimte. OF Er is één ingang naar het project toe voor alle bewoners.	Zo vindt er sneller ontmoeting plaats tussen bewoners.
	3. Er is minimaal één gemeenschappelijke binnenruimte aanwezig in het project.	Hier kunnen bewoners activiteiten organiseren en zo kan er uitwisseling plaatsvinden tussen meerdere generaties.
	4. De gemeenschappelijke binnenruimte is flexibel.	Zo is de activiteit niet afhankelijk van de ruimte.
	5. Er is minimaal één gemeenschappelijke buitenruimte aanwezig in het project.	Hier kunnen bewoners gebruik van maken en activiteiten organiseren, zo kan er uitwisseling plaatsvinden tussen meerdere generaties.
	6. De buitenruimte en de woningen van het meergeneratieproject, waar de senioren zich in bevinden en bewegen is rolstoelvriendelijk.	Zo is het project levensloopbestendig en kunnen senioren oud worden in de eigen woonomgeving.
	7. Er is privéruimte beschikbaar voor bewoners die behoefte hebben aan privacy.	Een meergeneratiewoonproject betekent niet dat bewoners continu met elkaar om moeten gaan, maar het gaat om de bijdrage die de bewoners van verschillende leeftijden aan elkaar kunnen leveren, daarom is het van belang dat er genoeg privéruimte in de woning is waar de bewoner zich terug kan trekken (bijvoorbeeld genoeg tuin, balkon etc.)
OPTIONEEL	8. Er is een duidelijke looproute door het project, die langs gemeenschappelijke voorzieningen gaan.	Hierdoor vindt er ontmoetingen plaats tussen de verschillende generaties.
	9. Er zijn commerciële ruimtes aanwezig in het gebouw.	Deze voorzieningen trekken mensen buiten het project aan.

Wij vermoeden dat de locatie van het project effect zal hebben op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Om hier achter te komen gaan wij aan twee locaties ontwerpen volgens de bovenstaande randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept.

4. IMPLEMENTATIE RANDVOORWAARDEN OP LOCATIE

In deze fase worden de opgestelde randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept toegepast op twee locaties. De twee locaties waar het meergeneratie woonconcept ontworpen wordt, zijn de wijk Oranjekwartier in Deventer en Oosterwold in Almere. Deze twee locaties verschillen enorm van elkaar. Oranjekwartier ligt in een stedelijke omgeving en Oosterwold ligt in een poldergebied wat momenteel nog leeg is. Op de volgende pagina's vind u een korte beschrijving van de locaties, met het programma van eisen van de opdrachtgevers. In bijlage II zijn de locatie analyses te vinden.

Aan de hand van de eisen van de opdrachtgever en de randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept zullen wij voor beide locaties één ontwerp maken. Het is relevant om beide locaties uit te werken, omdat er dan achterhaald kan worden wat voor effect het gebied heeft op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. In bijlage III (Ontwerp Oranjekwartier) en IV (Ontwerp Oosterwold) zijn de stappen naar de ontwerpen uitgelegd, in deze bijlages zijn ook de VO tekeningen te vinden.

4.1 Locatie Oranjekwartier, Deventer

Samenvatting locatie analyse

De locatie waar het meegeneratieproject komt ligt in het Oranjekwartier, Deventer. Deze locatie heeft raakvlakken met verschillende gebieden in het Oranjekwartier en hierdoor wordt de locatie gezien als 'het hart' van de buurt en neemt de mooiste plek in de wijk.

De doelgroep voor het meegeneratieproject is de Molukse samenleving die vanaf de jaren '50 in Deventer wonen. Hierbij gaat het om de eerste, tweede en derde generatie Molukkers. De eerste generatie Molukkers hebben behoefte aan veel sociale contact met de omgeving, de jongere generaties daarentegen zijn meer opzoek naar privacy.

In het bestemmingsplan Deventer (2008) staat dat het gebied niet bestemd is voor een woonfunctie, maar voor 'maatschappelijke' functie (educatieve-, medische- en sportvoorzieningen). De opdrachtgever moet hiervoor een wijziging indienen bij de gemeente en daarom zullen wij niet aan de eisen van het bestemmingsplan houden.

Figuur 4.1: Het plangebied ten opzichte van Oranjekwartier, Deventer

SWOT - analyse

Aan de hand van het locatieonderzoek is een SWOT analyse gemaakt. In de SWOT analyse worden de sterke en zwakte punten van de locatie in kaart gebracht, samen met de kansen en bedreigingen die het gebied heeft. Hier wordt rekening mee gehouden met het ontwerp.

Sterkte

- Verschillende voorzieningen in de omgeving;
- Veel groen en water;
- Goed bereikbaar, gebied ligt gunstig t.o.v. de hoofdweg;
- Veel parkeerplaatsen;
- Weinig schaduw in het gebied;
- Er is een specifieke doelgroep, de Molukkers. De sociale cohesie die zich in deze bevolkingsgroep bevindt is een sterke punt.

Kans

- Hart van Oranjekwartier (centrale ligging in de wijk), waardoor het gebied een ontmoetingsplek kan worden voor de buurt;
- De buurthuis 'Masohi' in het gebied.
- Verschillende stedenbouwkundige typologieën in Oranjekwartier, waardoor er tijdens het ontwerpen veel mogelijkheden zijn.

Zwakte

- Onvoldoende huisvestingsmogelijkheden voor ouderen (met zorgvraag);
- Onduidelijk verkeer (verkeersonveilig) en openbare ruimte;
- Beperkte ontmoetingsmogelijkheden voor jonge en oudere mensen;
- Straten lijken op elkaar, geen duidelijke hoofdwegen;
- Weinig aandacht voor wandel- en fietsverkeer.

Bedreiging

- Afname sociale cohesie en binding met de buurt;
- Onveilige buurt (drugsoverlast, hangjongeren);
- Openbare ruimtes worden niet onderhouden, omdat niemand zich er verantwoordelijk voor voelt.

4.1.1 Programma van eisen van de opdrachtgever

Randvoorwaardenkaart

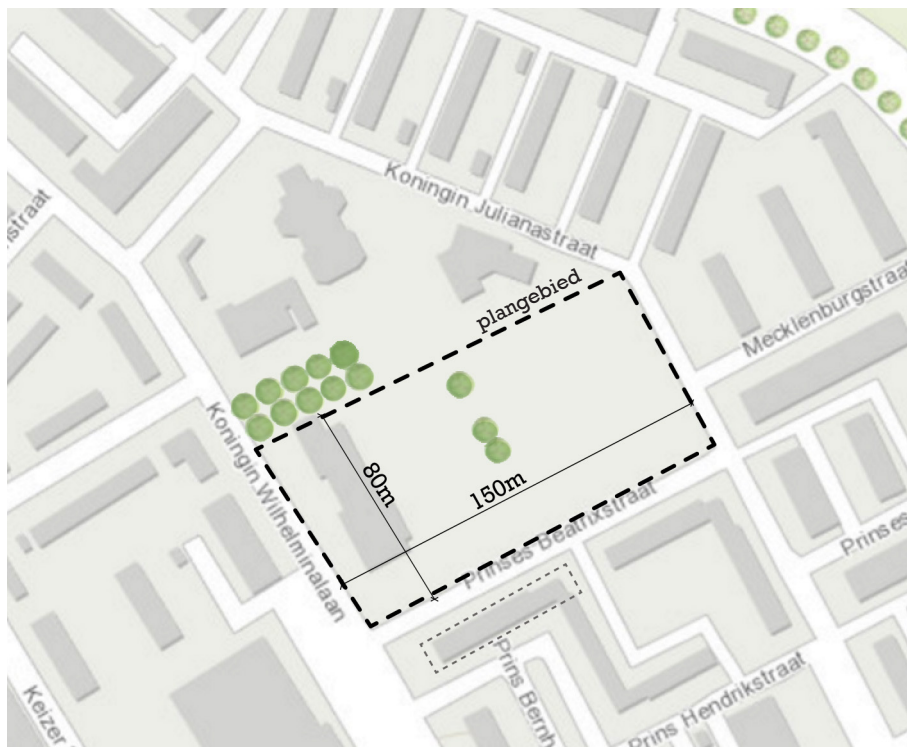
Figuur 4.2 geeft de randvoorwaardenkaart weer van het gebied.

De berging van de woningen aan de onderzijde van het plangebied worden gesloopt, zodat de bewoners een beter zicht hebben op de omgeving en er een voortuin gerealiseerd kan worden.

Met rood zijn de woningen aangegeven die gesloopt worden, omdat de woningen niet aansluiten op de stedenbouwkundige structuur van de wijk.

Meergeneratiewoonconcept

De opdrachtgever wil hier een meergeneratiewoonproject realiseren. Aan de hand van de randvoorwaarden die wij hebben opgesteld op basis van onze referentieonderzoek zullen wij een ontwerp maken. (zie 3.6 randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept)

Figuur 4.2: Randvoorwaardenkaart van het plangebied

Doelgroep

De doelgroep voor het project zijn de Molukkers. De woningen moeten echter flexibel ontworpen worden, zodat ook andere doelgroepen hier zouden kunnen wonen. Bij het ontwerpen moet hier rekening mee gehouden worden.

Uit de doelgroepen analyse hebben wij een aantal punten die bij het ontwerpen rekening mee gehouden moeten worden.

- De jongeren vinden het fijn om in een Molukse wijk te wonen, maar zij hebben wel behoefte aan meer privacy;
- De oudere generatie Molukkers vinden het fijn dat de bewoners op elkaar letten;
- De Molukkers zijn erg sociaal en leven als één groep met elkaar. Zij houden wel van om een praatje te maken.

Eisen

- De opdrachtgever wilt circa 38 grondgebonden woningen met een seniorenappartement in het plangebied realiseren. Het seniorenappartement is bedoeld voor de eerste en tweede generatie Molukkers en zorgt ervoor dat er meerdere generaties in het gebied wonen.
- De stempelstructuur onder het project moet doorgezet worden naar het plangebied.
- Bij het ontwerp moet er rekening gehouden worden met de parkeernormen. Voor grondgebonden woningen geldt een parkeernorm van 1.8 parkeerplaatsen per woning.²⁸ Voor een buurtcentrum geldt een parkeernorm van 3.7 parkeerplaatsen per 100m². De parkeernorm voor seniorenappartementen is 1,1.
- De bomen die op de kaart zijn weergegeven moeten worden behouden.

²⁸ Gemeente Deventer. (2013). Nota Parkeernormen Deventer 2013 Auto en fiets. Deventer.

4.1.2 Ontwerp en onderbouwing

Stedenbouwkundig plan

We noemen ons project Kampong Oranjekwartier, dit betekent wijk of klein buurtje. We maken hier namelijk een kleine woonbuurt die specifiek gericht is op de Molukse gemeenschap. Uiteraard zijn ook andere inwoners welkom, maar de sfeer van het project wordt bepaald door invloeden uit de cultuur van de Molukkers. (zie materialisatie)

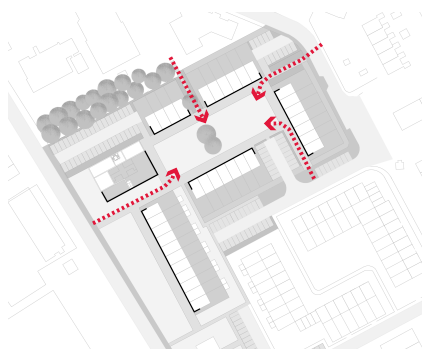
Het buurtje is zo ingericht dat er een woonstructuur ontstaat die aansluit bij de stedenbouwkundige opbouw van de wijk. Dit doen we door het maken van goede looplijnen en het continueren van stedenbouwkundige structuren.

We verbinden het (Molukse) buurthuis fysiek met ons buurtje, zodat deze voorziening een directe relatie krijgt met het project. In het midden van de woonbuurt maken we een collectieve tuin, die via een viertal ingangen te bereiken is. (figuur 4.5) (*rvw 5) Hier is kan ontmoeting en activiteiten plaatsvinden.

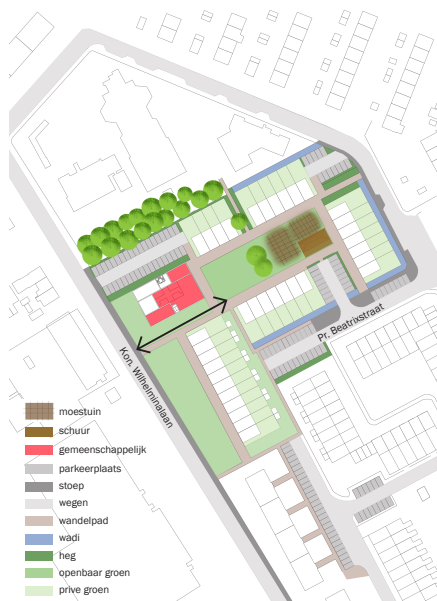
De groenstructuur is aan de Koningin Wilhelminalaan doorgezet. Het 'hart' van Oranjekwartier wordt dan aantrekkelijker voor de buurtbewoners, zij zullen er gaan wandelen. Wanneer er meer mensen naar het project geleid worden, ontstaat er meer interactie tussen de generaties.

Figuur 4.3: Onderscheiding type woningen

Figuur 4.5: De vier ingangen van het gebied

Figuur 4.4: Eindverkaveling Oranjekwartier

In het referentieproject 'Claudius Hofe' bleek dat de oudere en jongere generaties elkaar weinig tegen komen, doordat de ingang van de woningen naar buiten zijn gericht. De entrees van de woningen in Kampong grenzen hierdoor aan de binnentuin en zijn in het plangebied naar elkaar toe gericht. (rvw 2)

Looproute

Door de pergola wordt de entree naar de binnentuin en looppaden in het project aangeduid en hierdoor worden de bewoners in de omgeving er naar toe geleid. De pergola zorgt er ook voor dat het project   n geheel wordt. In figuur 4.6 en 4.7 worden mogelijke looproutes naar het project weergegeven door (buurt)bewoners. (afbeelding 4.1)

Moestuin

In de collectieve binnentuin is een moestuin aanwezig die de bewoners gezamenlijk kunnen onderhouden. (figuur 4.4)

Gemeenschappelijke schuur

In de binnentuin is ook een gemeenschappelijke schuur aanwezig, omdat de bewoners vanaf de straat niet naar de achtertuin kunnen gaan. In de schuur kunnen de bewoners hun fietsen en gereedschappen voor de moestuinen opbergen. (figuur 4.4)

Wadi

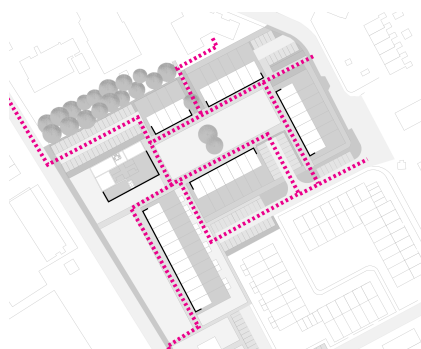
Bij het project Eikpunt hebben de bewoners wadi's toegepast om het regenwater op te vangen en zodat het rioleringsstelsel niet overstroomt. In het ontwerp is dit principe aan de randen van het plangebied toegepast samen met bamboe takken en riet. Dit zorgt voor een Molukse sfeer, het project wordt van ver herkenbaar en wekt nieuwsgierigheid op van wat er binnen gebeurt. Door het riet en de bamboe takken zijn de parkeerplaatsen niet zichtbaar en dit maakt het project een auto vrije omgeving. (figuur 4.4)

Parkeerplaatsen

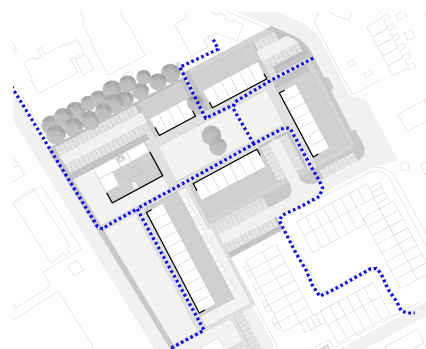
De parkeerplaatsen zijn uit het zicht van de woningen, dit betekent dat er niet op eigen terrein geparkeerd kan worden en zorgt er voor dat de bewoners eerst door de gezamenlijke ruimte moeten lopen. (randvoorwaarde 2)

1.8pp x 27woningen= 48.6pp
1.1pp x 14 seniorenwoningen= 15.4pp
3.7pp x (300m² gemeenschappelijke ruimte) = 11.1pp
In totaal moet er ruimte zijn voor 75 parkeerplaatsen.

In het eindmodel hebben wij 89 parkeerplaatsen voor de woningen en gemeenschappelijke ruimte en 42 parkeerplaatsen voor de woningen buiten het project. Het ontwerp voldoet hiermee aan de parkeernorm van de gemeente van Deventer.

Figuur 4.6: Mogelijke looproutes bewoners

Figuur 4.7: Mogelijke looproutes buurtbewoners

*rvw = randvoorwaarde

Seniorenappartement

Het appartement voor de senioren ligt aan de Koningin Wilhelminalaan, in het verlengde van de groenstructuur. Aan deze straat zijn er een aantal andere voorzieningen aanwezig, zoals een dienstverlenegroep en een school. Deze groepen mensen worden zo geleid naar het project, doordat er op de begane grond van het appartement gemeenschappelijke ruimtes (randvoorwaarde 3) aanwezig zijn voor de (buurt)bewoners. De ruimte functioneert ook als een schakeling tussen de straat en de binnentuin.

Grondgebonden woningen

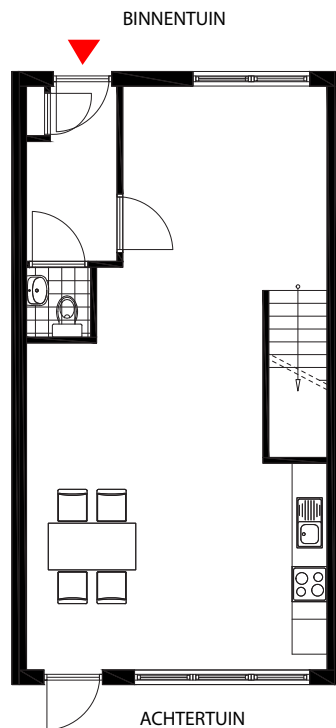
Vormgeving

Er zijn in totaal 27 grondgebonden eengezinswoningen in het eindontwerp. Deze bestaan uit drie bouwlagen. Uit de doelgroepen analyse bleek dat de jongere generatie Molukkers privacy erg op prijs stellen. Hierdoor hebben wij besloten om de achtertuinen niet naar de binnenplein te plaatsen, maar richting de straat. Door de bamboe en rieten takken aan de randen, zijn de achtertuinen vanaf buiten niet zichtbaar. Dit betekent ook dat de bewoners geen toegang hebben naar de achtertuin.

Er worden platte daken gerealiseerd, zodat er later een optopping gemaakt kan worden, wanneer het gezin zich uitbreidt.

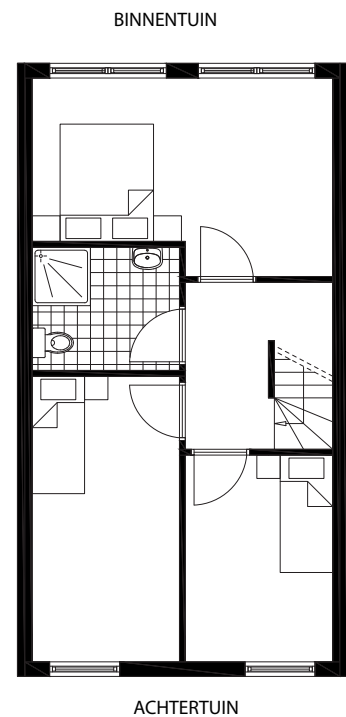
Woningen

Uitgaande van twee kinderen per gezin, hebben de grondgebonden woningen allemaal drie slaapkamers. De woonkamer is aan de kant van de binnentuin geplaatst, omdat de (ouders) tweede/derde generatie Molukkers sociaal betrokken zijn met elkaar.

Figuur 4.8: Plattegrond grondgebonden woning Begane Grond

Op de eerste verdieping zijn de slaapkamers van de jongere generatie Molukkers (kinderen) richting de achtertuin geplaatst, zodat ze hun privieruimte hebben.

Figuur 4.9: Plattegrond grondgebonden woning Eerste Verdieping

Afbeelding 4.1: Ingang naar het binnenplein (impressie)

Seniorenappartement

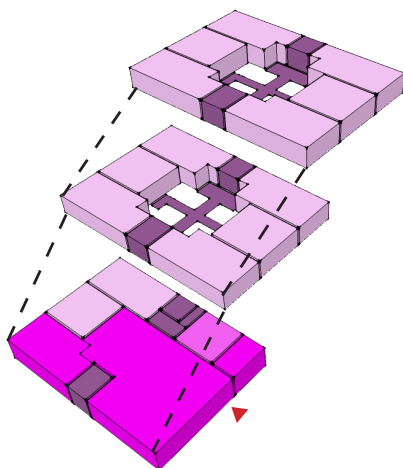
Het appartementengebouw bestaat uit drie bouwlagen en heeft een aantal gemeenschappelijke voorzieningen op de begane grond. Er zijn in totaal 14 seniorenwoningen aanwezig, twee op de begane grond aan de groenstructuur en zes op elke verdieping.

Het appartementengebouw heeft een huismeester, die de gezamenlijke afspraken monitort en een aantal fysiek zwaardere taken uitvoert. Deze taak van huismeester kan goed worden ingevuld door één van de vaders uit de grondgebonden woningen. Eventueel zou een dergelijke taak ook verdeeld kunnen worden tussen andere bewoners. De taken van de huismeester zijn onder andere:

- De vuilcontainer naar buiten halen, wanneer het afval wordt opgehaald;
- De deuren van de gemeenschappelijke ruimtes op slot doen in de avond.

Vormgeving

Het seniorenappartement bestaat uit een rechthoekige blok met een atrium in het midden. Het atrium zorgt voor meer daglicht in het gebouw door de vide. Deze vide verbindt de collectieve ruimtes met elkaar, fysiek en visueel. Hier zitten de voordeuren van de individuele woningen. De ruimte kan worden ingericht als een verticale tuin, met bijvoorbeeld bamboe en hangplanten. Hierdoor levert hij een bijdrage aan een aangenaam verblijfsklimaat, met een 'knipoog' naar Indonesië.

- Gemeenschappelijke ruimte
- Senioren woningen
- Berging
- Ontsluiting

Figuur 4.10: Opbouw seniorenappartement

Onderstaande opsomming correspondeert met de cijfers in figuur 4.11 en 4.12.

1. Ontsluiting

De hoofdingang van de seniorenappartement grenst aan de binnentuin en moestuin. Naast de hoofdingang zijn postvakken gesitueerd. Ook hier is er rekening gehouden met randvoorwaarde 2, waarbij de senioren eerst langs de gemeenschappelijke ruimte moeten, voordat zij de lift kunnen nemen naar de eigen woning. Hierdoor zullen de bewoners elkaar eerder tegen komen en zo ontstaat er interactie.

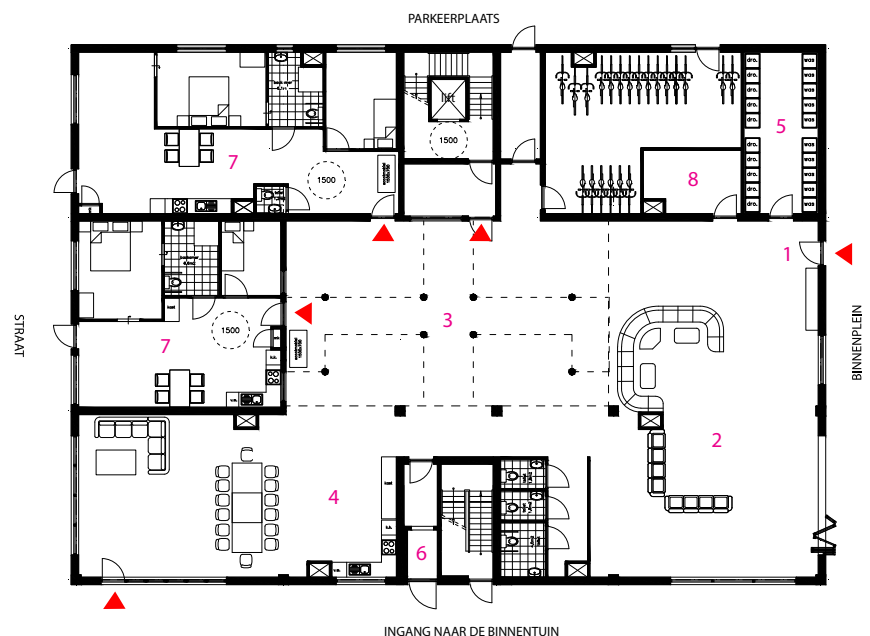
2 Gemeenschappelijke ruimte

Wij hebben gekozen om de gemeenschappelijke binnenruimtes aan de collectieve tuin te plaatsen in het appartement.

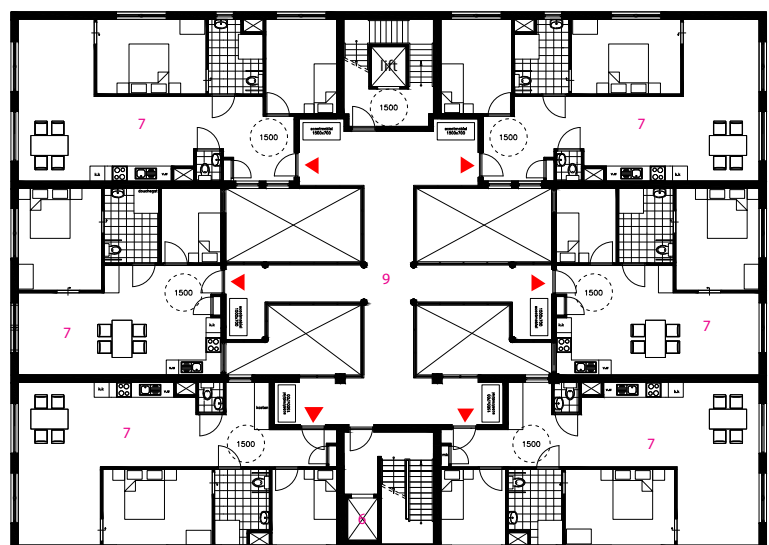
Zo is de ruimte makkelijk te bereiken voor de senioren, maar ook voor de omwonende gezinnen. Hier kan, net als in de tuin, de uitwisseling tussen 'de generaties' plaatsvinden. Er is een grote ruimte ontworpen, omdat de ruimte flexibel moet zijn. Uit ons onderzoek bleek dat er geen specifieke functie aan de ruimte gegeven moest worden, zodat de bewoners zelf de invulling kunnen bepalen. (randvoorwaarde 4)

3. Speelplaats

In het atrium wordt op de begane grond speelmogelijkheden gemaakt. Tussen de kolommen kunnen klimrekken bevestigd worden. Zo wordt het appartementen gebouw ook aantrekkelijk voor de kinderen uit de omgeving.

Figuur 4.11: Plattegrond seniorenappartement begane grond

Figuur 4.12: Plattegrond seniorenappartement eerste verdieping

4. Keuken

De keuken is een andere gemeenschappelijke binnenruimte waar alle bewoners van het project gebruik van kunnen maken. Deze is op de hoek van het gebouw geplaatst aan de groenstructuur, zodat het buurtbewoners aantrekt.

De Molukse ouderen van de gezinswoningen zouden kunnen koken voor de buurt. Waarbij de buurtbewoners en senioren voor een klein bedrag een maaltijd kunnen ophalen of in de gemeenschappelijke ruimte samen kunnen eten. Zo vindt er ontmoeting plaats tussen de generaties. Het geld kan worden gebruikt voor het organiseren van buurtactiviteiten. De keuken is flexibel, er kunnen ook allerlei andere activiteiten plaatsvinden.

5. Gemeenschappelijke washok

Het gemeenschappelijke washok is bedoeld voor de senioren en de gezinnen in het project. Het washok grenst aan de gemeenschappelijke ruimte, de bewoners zouden hier kunnen wachten op hun was en een praatje doen kunnen doen met elkaar.

6. Afvalkoker

Naast het trappenhuis is een afvalkoker aanwezig, waar de senioren hun huishoudelijke afval in kunnen deponeren. Het afvalluik is op iedere verdieping te vinden. Op de begane grond is er een afvalcontainer waar het afval in belandt. De afvalcontainer wordt door de huismeester naar buiten gebracht als het afval wordt opgehaald door de gemeente. De bewoners zullen hier verantwoordelijk voor worden gesteld.

7. Woningen

Er zijn twee woningen op de begane grond, deze hebben de entree aan de gemeenschappelijke ruimte. De bewoners van de woningen op de verdiepingen, moeten eerst door de gemeenschappelijke ruimte, voordat zij de lift naar de eigen woning kunnen nemen. De senioren zouden hierdoor bij binnenkomst al andere bewoners ontmoeten, een praatje met ze kunnen doen, kinderen zien spelen, etc. Dit versterkt het meergeneratieconcept (randvoorwaarde 2).

De seniorenwoningen hebben verschillende oppervlaktes van 61m², 79m² en 81m². Er moet rekening worden gehouden met de privacy in een meergeneratieproject, dit hebben wij ondervonden bij Vrijburcht. (randvoorwaarde 7) Hierdoor hebben wij gekozen om een fransbalkon toe te passen. De senioren kunnen achter het balkon zitten en hun rust nemen, zonder dat de privacy verstoort wordt.

De woonkamer van de seniorenwoningen zijn kleiner ingedeeld dan een normale woonkamer (20-27m²), omdat er op de begane grond in principe een gemeenschappelijke woonkamer aanwezig is.

8. Gemeenschappelijke berging

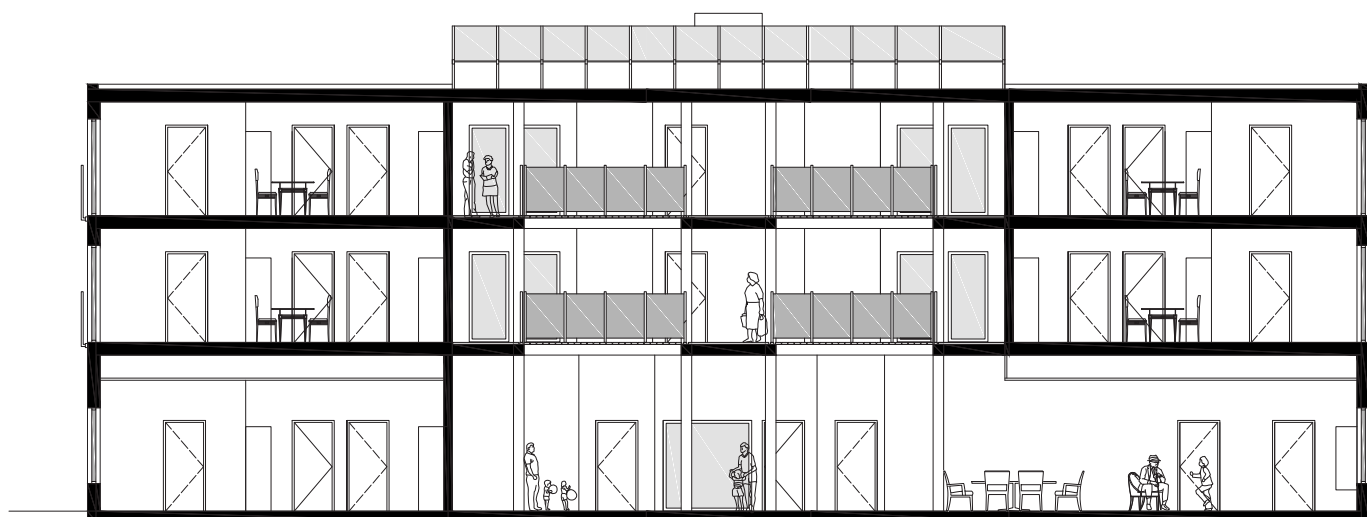
In deze ruimte kunnen de spullen en gereedschappen voor de activiteiten opgeborgen worden. Hierbij kan er gedacht worden aan knutselspullen, nog meer kookgerei of een stofzuiger.

9. Atrium

Doordat het atrium zo open is, kunnen de senioren beneden zien wat er in de gemeenschappelijke ruimte gebeurt. Er is levendigheid beneden en zo voelen de senioren zich betrokken met de andere generaties. (figuur 4..13)

Afbeelding 4.2: Afvalluik

Figuur 4.13: Langsdoorsnede seniorenappartement

4.1.3 Materialisatie

Afbeelding 4.3: Houten latten in het project Kembang Baru

In het seniorenappartement wonen de eerste en de tweede generatie Molukkers. Uit de doelgroepen analyse blijkt dat deze generaties verlangen naar de Molukse sfeer. In het ontwerp wordt door middel van materialisatie en de vorm van het gebouw deze sfeer teruggehaald.

Afbeelding 4.4: Modern door accent aan de randen

Op afbeelding 4.3 zijn er houten latten toegepast. Deze latten geven een Indonesische sfeer, maar het is moeilijk om deze te onderhouden. Er wordt op een aantal plaatsen van het gebouw geaccentueerd met hout, waarbij er wit stucwerk toegepast als basis gevelmateriaal. (afbeelding 4.4)

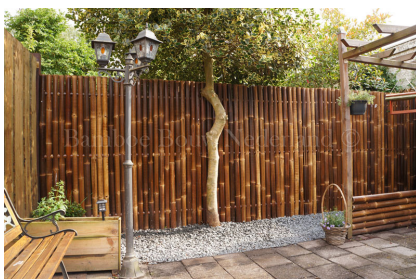
Afbeelding 4.5: Wit stucwerk met houten accenten

De seniorenwoningen en de omgeving geven al sterk de Indonesische sfeer weer. Hierdoor moeten de woningen niet overdreven gematerialiseerd worden met houtsoorten, maar alleen een aantal accenten zoals op afbeelding 4.5. Er worden platte daken toegepast, zodat er later makkelijker een optopping

Afbeelding 4.6: Schuur met moestuin

In de binnentuin is een gemeenschappelijke schuur aanwezig voor de bewoners, waar zij de fiets en gereedschap voor de moestuin kunnen opbergen. (afbeelding 4.6)

Afbeelding 4.7: Bamboe schutting

Er worden bamboe schuttingen toegepast voor de achtertuinen van de grondgebonden woningen. (afbeelding 4.7)

De wadi wordt beplant met bamboe en rieten om Indonesische sfeer te creëren.

Afbeelding 4.8: Bamboe planten langs de wegen

Afbeelding 4.9: Pergola bij het project Le Medi

Net als bij Le Medi wordt er een pergola in de binnentuin toegepast, hierdoor worden de looproutes en de binnenplein sterker aangeduid. (afbeelding 4.9)

Afbeelding 4.10: Pergola van hout

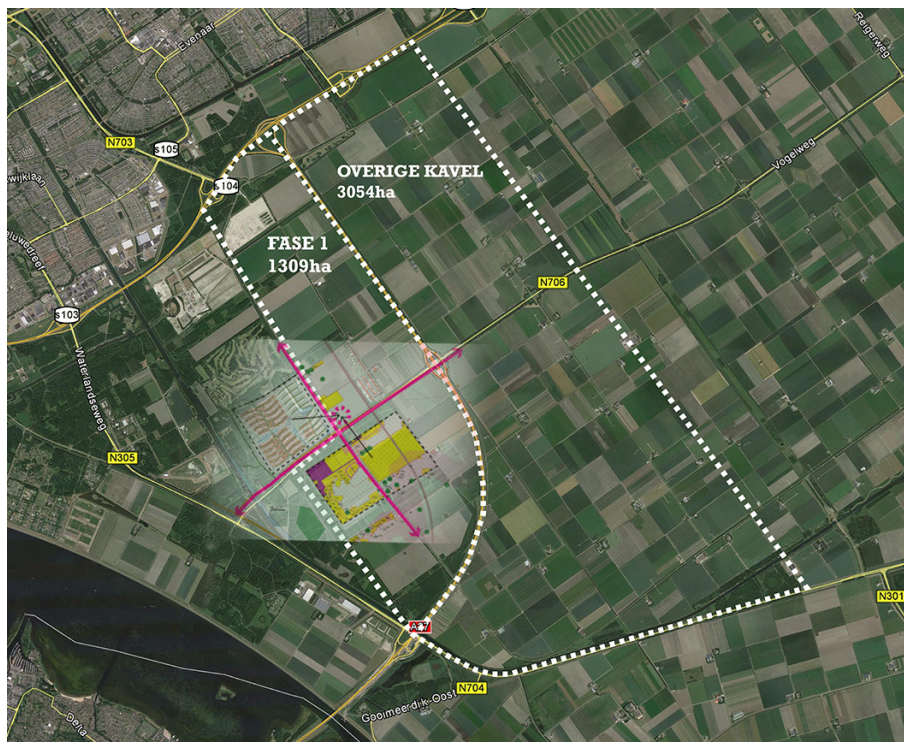
In ons ontwerp wordt deze in hout uitgevoerd. (afbeelding 4.10)

4.2 Locatie Oosterwold, Almere

Het gebied in Oosterwold bestaat momenteel uit landbouw. De gemeente Almere en het Rijk hebben besloten om dit gebied de komende 20 jaar te ontwikkelen naar een groen woon-werkgebied, onderwijs en voorzieningen. Samen met het architectenbureau MVRDV hebben zij een ontwikkelstrategie voor het gebied Oosterwold bedacht.

De grootte van het gebied is in totaal 4363ha en deze worden in verschillende fases uitgevoerd. Momenteel bestaat 86% van het plangebied uit landbouw. De snelweg A27 gaat door het plangebied heen en zijn geen openbaar vervoer voorzieningen in de omgeving.

Er bestaan drie soorten kavels (standaard-, landbouw-, landschapskave) en de samenstelling van ieder kavel is verschillend. Verder is het aanleggen van verharding een van de eisen die in het bestemmingsplan staat. De kavels moeten zelfvoorzienend zijn, dat betekent dat de initiatiefnemers verantwoordelijk zijn voor het waterbeheer, afvalwater verwerking en de energievoorziening.

Figuur 4.14: De gekozen locatie in Oosterwold

SWOT - analyse

Aan de hand van het locatieonderzoek is een SWOT analyse gemaakt. In de SWOT analyse worden de sterke en zwakte punten van de locatie in kaart gebracht, samen met de kansen en bedreigingen die het gebied heeft. Hier wordt rekening mee gehouden met het ontwerp.

Sterkte

- Veel groen en water in de omgeving;
- Plangebied ligt dichtbij twee buurten, dit betekent dat er twee keer zoveel omwonenden die naar het project kunnen komen;
- Makkelijk bereikbaar met de auto, omdat het aan de hoofdweg ligt.

Zwakte

- Geen openbaar vervoer voorzieningen in de buurt;
- Geen voorzieningen in het algemeen (cafe, supermarkt etc.) in de omgeving.

Kans

- Er is veel vrijheid in de indeling van de kavel;
- In de omgeving liggen weinig gebouwen waar wij rekening mee moeten houden bij de ontwerpfase;
- De locatie kan een herkenbaar punt worden in de omgeving, omdat deze op een kruispunt ligt.

Bedreiging

- Mogelijke geluidshinder door de aangrenzende wegen en het is onveilig voor kinderen;
- Oosterwold wordt gedurende 20 jaar ontwikkeld, het is niet duidelijk of het plan wel of niet slaagt.

4.2.1 Programma van eisen van Oosterwold

Kavel grootte

Wij hebben gekozen voor een standaard kavel, omdat het percentage aan roodkavel het grootst is. Bij deze kavel kunnen er meer gebouwen gerealiseerd worden dan bij een landbouw- en landschapskavel.

Aan de hand van de eisen van het bestemmingsplan van Oosterwold hebben wij de roodkavel berekend en daaruit ook de totale oppervlakte van de kavel. Deze berekening is te vinden in bijlage IV 'kavel grootte en verhouding'. In tabel 4.15 is de verdeling van de kavel te zien.

Tabel 4.15: Eisen aan de verdeling van de kavel volgens het bestemmingsplan

Samenstelling van de bruto kavel	Minimaal/ maximaal	Percentages standaard-kavel	Kavelverdeling 1 bouwlaag	Kavelverdeling kinderdag opvang	Totaal
Roodkavel	maximaal	25%	12814m ²	350m ²	12814m ²
Verharding/infra	maximaal	11%	5638m ²	154m ²	5638m ²
Groen-natuur	minimaal	0%	-	-	-
Groen-verspreid	minimaal	7%	3588m ²	98m ²	3588m ²
Water	minimaal	2%	1025m ²	28m ²	1025m ²
(Stads)landbouw	minimaal	50%	25628m ²	700m ²	25628m ²
			24928m ²	1400m ²	51256m ²

Meergeneratiewoonconcept

Aan de hand van de randvoorwaarden uit hoofdstuk 3.6 'Randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept' wordt er volgens het concept ontworpen.

Doelgroep

De doelgroepen van Oosterwold zijn de senioren en gezinnen met kinderen. Er zullen geen studenten in het project gaan wonen, omdat er geen school aanwezig is in de omgeving. Om de uitwisseling tussen de generaties te bevorderen, is de verhouding van gezinnen en senioren gelijk gehouden. Er moeten 19 woningen voor de senioren en 19 woningen voor gezinnen met kinderen aanwezig zijn, uitgaande van 2 kinderen per gezin.

Wij streven in het ontwerp voor Oosterwold naar een buurt, waarin verschillende gezinnen en senioren samen wonen en elkaar hulp aanbieden waar nodig is. In tabel 2 (bijlage II), is te zien hoe de doelgroepen zullen wonen in een tijdspan van 60 jaar.

De kinderen van de gezinnen zullen naarmate ze ouder worden, op kamers gaan, de ouders zullen de kamers verhuren of gebruiken als logeerkamers. De kinderen worden ouder en zullen terugverhuizen naar het ouderlijk huis. Hetzelfde geldt voor de senioren, wanneer de senioren komen te overlijden, zal er een nieuw gezin in komen wonen. Deze cyclus zal zich steeds gaan herhalen.

Leefstijlen

In de locatie analyse (bijlage II) zijn de leefstijlen onderzocht van de toekomstige bewoners. Uit de analyse is gebleken dat de bewoners van een meergeneratieproject in Oosterwold voornamelijk een rood-gele leefstijl hebben, maar ook een beetje groen. (figuur 4.16) Deze leefstijlen hebben allemaal verschillende kernwaarden en stellen andere eisen aan de woning en woonomgeving. Hieronder worden de wensen van deze leefstijlen beschreven, zodat hier rekening mee gehouden kan worden tijdens het ontwerp.

ROOD

- De locatie zelf zou al voldoen aan de wensen van de bewoners met een rode leefstijl. (zie bijlage II)

GEEL

- Ontmoeting, gezelligheid en sociaal contact is belangrijk;
De kavel moet dus zo ontworpen worden dat er veel ontmoeting plaats vindt tussen de bewoners;

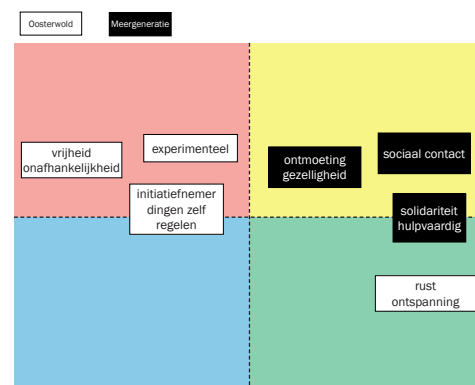
- Plezier en genieten;
Er moeten activiteiten voor de bewoners georganiseerd kunnen worden op de kavel;

GROEN

- In tegenstelling tot de gele leefstijl, hebben mensen met een groene leefstijl behoefte aan privacy, rust en ontspanning;
Er moet genoeg ruimte zijn waar bewoners zich kunnen terug trekken en even tot rust kunnen komen.

Eisen

- Netals in Deventer moeten er 38 grondgebonden woningen gerealiseerd worden. De woningen in Oosterwold zijn over het algemeen allemaal vrijstaand, omdat het vrij duur is om hier te bouwen. De woningen die wij zullen ontwerpen op Oosterwold zijn daarom eerder vrijstaand en geen rijtjeswoningen. De standaard BVO voor een vrijstaande woning gemiddeld 164m².

Figuur 4.16: De leefstijlen van de bewoners van het meergeneratieproject in Oosterwold (ook in bijlage II te vinden)

4.2.2 Het ontwerp en onderbouwing

Stedenbouwkundig plan

Het project is ontworpen vanuit een kern met veel kleine buurtjes. Aan de kern ligt het collectieve gebouw en is er zicht op woningen (en vice versa). De buurtjes liggen gegroepeerd om een ontsluitingsweg, een soort erfjes, met tussenruimtes tussen de buurtjes. Tussen de buurtjes liggen de gezamenlijke moestuinen en waterberging.

Om het overzicht in de kern te blijven houden, worden er hier geen hoge bomen geplaatst. Aan de randen van de kavel wordt een bos geplant, zodat de bewoners privacy hebben (randvoorwaarde 7).

De positionering en de plattegronden van de woningen zijn gebaseerd op de onderzochte leefstijl van de toekomstige bewoners. Er is rekening gehouden met de rode, gele en groene leefstijl. Mensen met een rode leefstijl zouden aan de randen van de kavel willen wonen, met een eigen prive achtertuin en uitzicht op de natuur, omdat zij onafhankelijk willen zijn. Ook zouden hier mensen met een groene leefstijl kunnen wonen, omdat zij behoefte hebben aan privacy en rust. Verder liggen de woningen die passen bij mensen met een gele leefstijl vlakbij de kern.

Om de interactie tussen de generaties te stimuleren bestaat ieder cluster woningen uit een redelijke verhouding van senioren en gezinnen (randvoorwaarde 1).

Gezamenlijke buitenruimte

Tussen de woningen zijn moestuinen of weiland aanwezig. De bewoners kunnen deze samen onderhouden en zo ontstaat er vanzelf interactie tussen de generaties.

Wandel-/ fietspad

De wandelpaden langs de woningen zorgen ervoor dat de bewoners langs elke moestuin worden geleid, deze wandelpaden moeten rolstoelvriendelijk zijn (randvoorwaarde 6 en 8).

Verder zijn er twee fietspaden gemaakt die aansluiten op de fietspaden van de hoofdweg. Hierdoor zouden mensen buiten het project makkelijker naar het project toe kunnen komen.

Tabel 4.17: Kavel indeling van het ontwerp

Samenstelling van de bruto kavel	Minimaal/ maximaal	Percentages standaard-kavel	Totaal	Het ontwerp
Roodkavel	maximaal	25%	13214m ²	6499m ²
Verharding/infra	maximaal	11%	5814m ²	4543m ²
Groen-natuur	minimaal	0%	-	-
Groen-verspreid	minimaal	7%	3700m ²	12810m ²
Water	minimaal	2%	1057m ²	927m ²
(Stads)landbouw	minimaal	50%	26428m ²	28077m ²
			52856m ²	52856m ²

Figuur 4.18: Stedenbouwkundig plan Oosterwold

Woningen

Naarmate de bewoners ouder worden, zullen zij minder gebruik willen maken van een trap. Dit is vermoeiend en onhandig. De woningen van de scenario bestaande uit twee bouwlagen is in basis niet levensloopbestendig. Om de woningen geschikt te maken voor verschillende generaties, hebben wij besloten om de woningen uit te voeren in één bouwlaag.

Qua beeldtaal maken we schuurachtige gebouwen, die samen een bijzonder groot erf maken. We kiezen voor een concept van schuurwoningen mede omdat deze geprefabriceerd kan worden en daardoor kostengunstig gebouwd kunnen worden.

Constructie

De constructie van de woningen bestaat uit houten spanten met een overspanning van 8 meter. Deze spanten staan op een afstand van 4 meter. Hierdoor is het mogelijk om de woningen in de toekomst eenvoudig uit te breiden (figuur 4.11)

We maken kleine en grote woningen, kwadrantwoningen en een soort 2 onder 1 kappers. Zo bieden we ruimte voor veel verschillende woonwensen en generaties.

Voor de senioren hebben wij gekozen om de woningen kleiner te maken (88m^2), omdat de senioren niet persé een grote woning van 164m^2 nodig hebben (figuur 4.17). Als de senioren meer ruimte nodig hebben, kunnen zij ervoor kiezen om de woning uit te breiden. Door de woningen flexibel te maken, ontstaan er veel mogelijkheden in de toekomst. Op figuur 4.18 is een uitgebreide woning te zien voor wanneer er een gezin bij komt wonen.

Kwadrant woning

Op figuur 4.19 is een ander type woning te zien. Deze woningen zijn meer bedoeld voor mensen met een gele leefstijl, omdat deze leefstijl groep op zoek zijn naar gezelligheid. Hierdoor staan de vier woningen onder één dak en ligt deze in de kern, vlakbij de gemeenschappelijke ruimte.

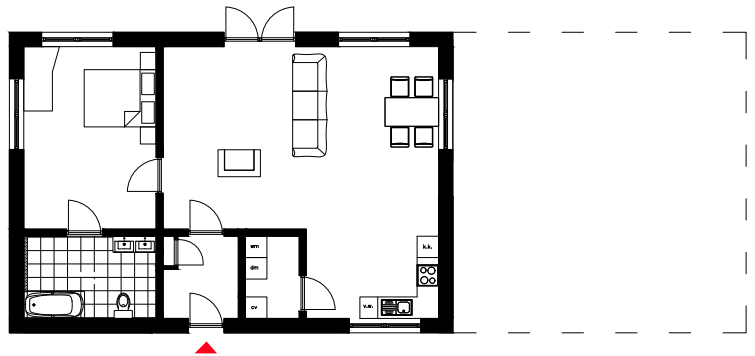
Gemeenschappelijke ruimte

In de kern is een gemeenschappelijke ruimte aanwezig voor de bewoners (randvoorwaarde 3). Deze ruimte heeft een oppervlakte van 170m^2 . De grootte van deze ruimte is bepaald aan de hand van onze referentieonderzoeken.

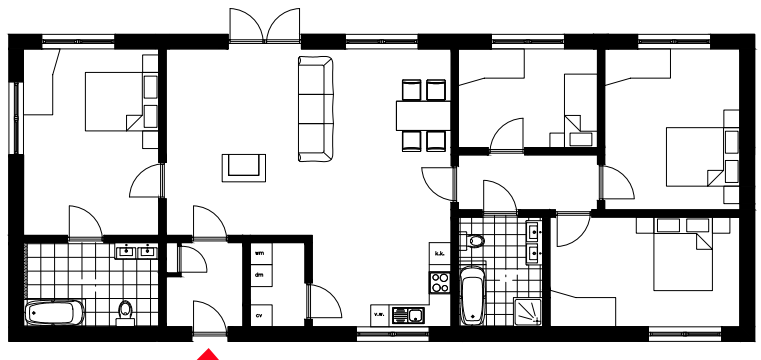
De ruimte is flexibel indeelbaar door het gebruik van schuifwanden. Hierdoor kunnen er verschillende activiteiten georganiseerd kunnen worden (randvoorwaarde 4). Wanneer de omgeving van Oosterwold verder ontwikkelt is en er meer mensen in het gebied wonen, zou deze gemeenschappelijke ruimte in de toekomst kunnen functioneren als kinderdagverblijf. (figuur 4.20)

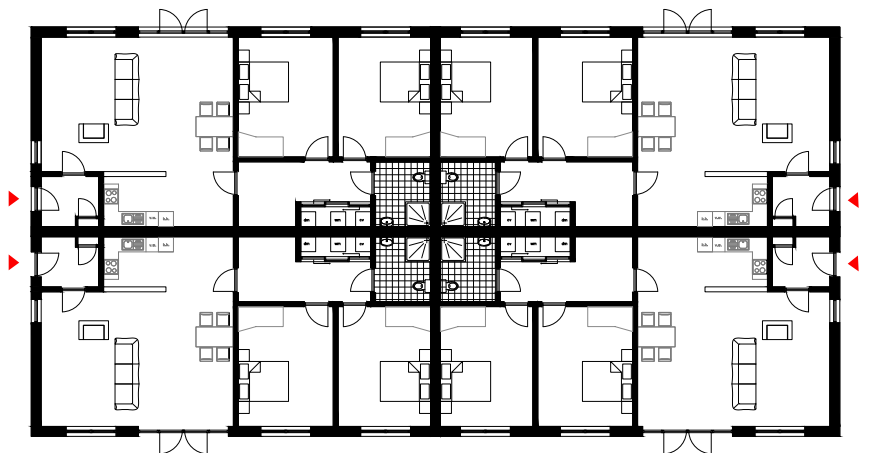
Afbeelding 4.11: Standaard constructie van de woningen

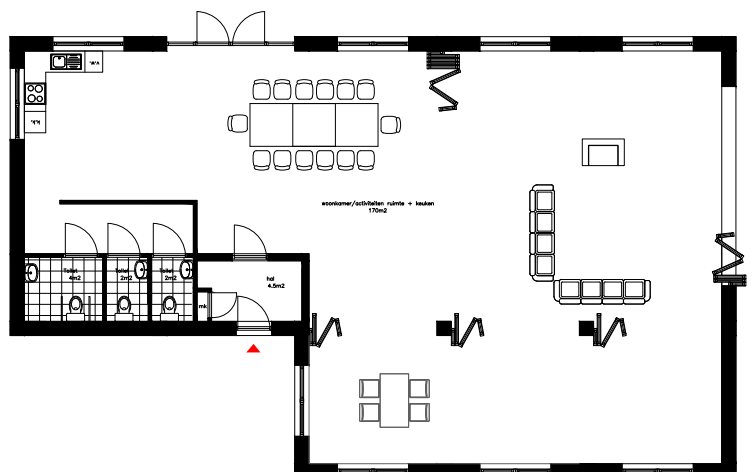
Figuur 4.17: Woning plattegrond voor de senioren

Figuur 4.18: Woning plattegrond voor het gezin

Figuur 4.19: Vier woningen onder één kap

Figuur 4.20: Gemeenschappelijke ruimte

4.2.3 Materialisatie

De bewoners van Oosterwold hebben de vrijheid om de uitstraling van hun eigen huis te bepalen. De woningen zijn flexibel, waardoor er wel rekening gehouden moet worden met demontabele materialen. Stucwerk is daarom geen geschikte materiaal om de gevel mee af te werken.

Onderstaande afbeeldingen geven een beeld van hoe de huizen in het project uit kunnen zien.

Afbeelding 4.12: Mogelijke uitstraling voor 2 woningen onder één kap

Afbeelding 4.13: Mogelijke uitstraling voor seniorenwoning

Afbeelding 4.14: Mogelijke uitstraling van de gemeenschappelijke binnenruimte

De volgende afbeeldingen geven weer hoe de omgeving en de gemeenschappelijke buitenruimtes er zouden kunnen zien in het project.

Afbeelding 4.15: Schapenweide

Afbeelding 4.16: vijver naast de moestuin

Afbeelding 4.17: Mogelijk wandelpad langs de gemeenschappelijke voorzieningen

Afbeelding 4.18: Boomgaarden

Afbeelding 4.19: Moestuinen

4.3 Vergelijking en conclusie

Tabel 4.18: Checklist ontwerpen Oranjekwartier en Oosterwold

	RANDVOORWAARDEN	ONTWERP ORANJEKWARTIER	ONDERBOUWING
ALGEMEEN	1. Er is een aannemelijke leeftijdsverhouding tussen de bewoners.	✓	In het project zijn er senioren- en eengezinswoningen ontworpen. Het is niet zeker wie er precies gaan wonen.
	2. De entree van de woning of wooneenheid grenst aan een gemeenschappelijke ruimte. OF Er is één ingang naar het project toe voor alle bewoners.	✓	De entree van het seniorenappartement en grondgebonden woningen grenst aan de binnentuin. De entrees van de appartementen grenzen aan het atrium.
	3. Er is minimaal één gemeenschappelijke binnenruimte aanwezig in het project.	✓	Op de begane grond van het seniorenappartement is een gemeenschappelijke binnenruimte aanwezig.
	4. De gemeenschappelijke binnenruimte is flexibel.	✓	De gemeenschappelijke binnenruimte is open. Hierdoor kan de ruimte flexibel ingedeeld worden.
	5. Er is minimaal één gemeenschappelijke buitenruimte aanwezig in het project.	✓	Er is een gemeenschappelijke binnentuin, hier kunnen bewoners activiteiten organiseren. Verder is er een moestuin aanwezig. De bewoners kunnen deze gezamenlijk onderhouden.
	6. De buitenruimte en de woningen van het meergeneratieproject, waar de senioren zich in bevinden en bewegen is rolstoel-vriendelijk.	✓	De looppaden rondom de binnentuin zijn verhard, waardoor de senioren of gezinnen met kinderen hier gemakkelijk met de rolstoel of kinderwagen gebruik van kunnen maken.
	7. Er is privéruimte beschikbaar voor bewoners die behoefte hebben aan privacy.	✓	Elke woning wordt gezien als privéruimte, waarbij de grondgebonden woningen ook een privé achtertuin hebben.
OPTIONEEL	8. Er is een duidelijke looproute door het project, die langs gemeenschappelijke voorzieningen gaan.	✓	Doormiddel van een pergola wordt de entree naar het project duidelijk gemaakt. Verder zijn er looppaden aanwezig rondom de gemeenschappelijke buitenruimte.
	9. Er zijn commerciële ruimtes aanwezig in het gebouw.	✓	De keuken is een commerciële ruimte. De inkomsten worden besteed aan gezamenlijke activiteiten.

Algemeen

Beide ontwerpen zijn aan de hand van de opgestelde randvoorwaarden van het meergeneratiewonen gemaakt. In bovenstaande tabel worden deze weer getoetst. De ontwerpen verschillen erg van elkaar doordat de context van de locatie verschillend is, ook zijn de ruimtelijke randvoorwaarden van de gemeente verschillend. Als gevolg hiervan verwachten we dat er per locatie, bewoners gaan wonen met onderscheidende leefstijlen.

Effect locatie op ontwerp

Volgens het programma van eisen van de opdrachtgever, moest het aantal woningen voor beide locaties gelijk zijn. Aan de hand van het bestemmingsplan van Oosterwold is de oppervlakte van de kavel berekend. De kavel is veel groter dan de kavel in Oranjekwartier, de woningen zijn hierdoor anders gesitueerd. In Oosterwold zijn de entrees van de woningen wel aan de gemeenschappelijke buitenruimte geplaatst, maar de woningen zijn niet naar elkaar toe gericht. Deze zijn door de eisen van de verschillende leefstijlen op de natuur gericht.

De omgeving van de locatie heeft ook effect op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Oosterwold heeft een landelijke woonomgeving, terwijl Oranjekwartier meer een stedelijke omgeving is. Dit verschil heeft ook invloed op de woningen en de verkaveling van het meergeneratiewoonconcept. In het Oranjekwartier zijn er rijtjeswoningen ontworpen, omdat dit aansluit op de woningen in de omgeving. De verkaveling is hierdoor ook compacter. In Oosterwold zijn er vrijstaande woningen met veel natuur eromheen ontworpen.

ONTWERP OOSTERWOLD	ONDERBOUWING
✓	Iedere cluster bestaat uit een redelijke verhouding tussen senioren en gezinnen, maar het niet zeker wie er precies gaan wonen.
✓	Er is één ingang naar het project met de auto. Alle woningen grenzen in het project op een gemeenschappelijke buitenruimte, maar de ingangen van de woningen (rode leefstijl) zijn niet naar elkaar gericht. Dit komt doordat deze leefstijl op zich zelf wil wonen.
✓	Er is één gemeenschappelijke binnenruimte aanwezig voor de bewoners.
✓	De gemeenschappelijke binnenruimte is flexibel indeelbaar door middel van schuifwanden.
✓	Er zijn verschillende gemeenschappelijke buitenruimtes aanwezig in Oosterwold, omdat de kavel erg groot is. Deze buitenruimtes worden door alle bewoners in het project onderhouden.
✓	De wandelpaden worden rolstoelvriendelijk uitgevoerd door middel van verharding.
✓	Elke woning wordt gezien als privéruimte, hierbij hebben de woningen aan de rand van de kavel een privé achtertuin (rood/groen), terwijl de woningen dichtbij de kern geen specifieke privé achtertuin hebben (geel). De opzet van het plan laat ruimte om elkaar te ontmoeten, maar ook om elkaar te vermijden.
✓	De wandelpaden zorgen ervoor dat de bewoners naar verschillende gemeenschappelijke voorzieningen worden geleid.
✗	Er zijn momenteel geen commerciële ruimtes aanwezig. In de toekomst zou de gemeenschappelijke binnenruimte kunnen functioneren bijvoorbeeld als kinderdagverblijf.

De locatie heeft ook effect op de leefstijlen van de bewoners in het meergeneratiewoonproject. Dit komt voort uit de leefstijlenanalyse van Oosterwold. In Oosterwold zullen er waarschijnlijk mensen met een rode, gele en groene leefstijl wonen. Terwijl in Oranjekwartier is gebleken dat er mensen met een groen-gele leefstijl wonen. De leefstijlen hebben te maken met hoe iemand wil wonen en deze wensen van de eindgebruiker bepalen uiteraard mede het ontwerp van de woningen en de buurt.

Het programma in het meergeneratiewoonproject is afhankelijk van de voorzieningen en het aantal bewoners in de omgeving. De Molukse samenleving is sociaal en vindt het leuk om activiteiten met elkaar te doen, hierdoor is er een keuken toegepast in het ontwerp. In Oranjekwartier zijn er ook veel bewoners in de omgeving die gebruik kunnen maken van deze commerciële voorziening.

In Oosterwold was dit niet het geval, omdat er momenteel geen voorzieningen of mensen in de buurt wonen. (randvoorwaarde 9)

Effect opdrachtgever op het ontwerp

Naast de locatie heeft de opdrachtgever ook veel invloed op het ontwerp van het meergeneratiewoonconcept. Zoals in Oranjekwartier beslist de opdrachtgever wie de doelgroepen zijn, hoe groot het project moet worden, hoeveel en welke type woningen er ontworpen moeten worden.

5. Conclusie en aanbevelingen

“Op welke manier kan op een locatie een woonconcept worden ontworpen, waarin meerdere generaties bij elkaar wonen en waarbij de organisatiestructuur en de vormgeving van het gebouw een bijdrage levert aan de daadwerkelijke en opbouwende uitwisseling van elkaars tijd, kennis en kunde?”

Conclusie

Het meergeneratiewonen biedt kansen voor een veranderende samenleving. De toepassing van het concept kan leiden tot saamhorigheid op buurtniveau. Het kan een bijdrage leveren aan de sociale samenhang binnen een wijk en kan een aanvulling zijn op de georganiseerde zorg in Nederland. Wanneer de bewoners als gemeenschap organiseren hebben zij de vrijheid om de buitenruimte binnen en rondom een project anders in te richten dan dat gebruikelijk is binnen de gemeente. Het beheer kan gedeeltelijk door de bewoners worden overgenomen van de overheid.

Bij het toepassen van het meergeneratie woonconcept op de locatie moet het ontwerp voldoen aan de randvoorwaarde van het meergeneratie woonconcept. Daarnaast hebben de stedenbouwkundige en architectonische aspecten ook invloed op het ontwerp.

In de stedenbouwkundige opzet zijn een aantal keuzes belangrijk, die leiden tot onderscheidende buurten. Dit geldt met name voor de keuze een goed functionerende collectieve ruimte te maken, waar voordeuren op uitkomen. De relaties tussen bereikbaarheid, looplijnen, voordeuren en collectieve ruimtes zijn belangrijk en leidt tot een plan die onderscheidend kan zijn ten op zichte van andere projecten.

Naast de stedenbouwkundige aspect zijn er ook op architectonische niveau belangrijke keuzes die invloed hebben op het meergeneratie woonconcept. Ten eerste kan er rekening gehouden worden met de collectieve ruimtes en de ‘transportruimtes als gangen en trappenhuisen. Deze moeten voor meerdere generaties aantrekkelijk gemaakt worden. Ten tweede kan de woonkamer in appartementen gebouwen en privétuinen kleiner ontworpen worden en gezamenlijke binnen en buiten ruimtes juist groter.

Aanbeveling

Onze toepassingen van Deventer en Almere zijn met name ingegeven vanuit een bewonerscollectief, dit kunnen CPO-projecten zijn wanneer ze uitgevoerd worden. Er bestaat bij het ontwerp in Deventer het risico op segregatie, doordat er hier voor een specifieke bewonersgroep wordt gekozen, met een specifieke culturele achtergrond. Het meergeneratiewoonproject kan zich dan scheiden van de woonomgeving en een exclusieve locatie worden. Het is aanbevolen om nader onderzoek te doen of ‘derden’ ook onderdeel van het woonconcept kunnen worden. Hierbij kan er gedacht worden aan de overheid of aan sociale partners, zij kunnen er namelijk voor zorgen dat de open verbinding met de omgeving in stand wordt gehouden. Vervolgens is het aan te raden om deze ontwerpopgave samen met de eindgebruikers te overleggen.

Er is voor het ontwerp in Oosterwold een analyse gedaan naar de leefstijlen. Deze is niet grondig uitgevoerd, maar we hebben gemerkt dat de verschillende leefstijlen invloed hebben op de keuzes in het stedenbouwkundig en architectonisch ontwerp (vormgeving). Het verdient aanbeveling om de referentieprojecten ook te onderzoeken op de leefstijl van de bewoners, zodat de randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept verder uitgebreid kan worden.

Het is aanbevolen om het referentieonderzoek uit te breiden met een paar Nederlandse projecten. We zijn er achter gekomen dat er in Nederland projecten zijn opgezet waarin het meergeneratieconcept ook in aanwezig was. Het Groene Dak in Utrecht en stichting Hindustani in Den Haag zijn hier voorbeelden van. Ook bestaat er het concept ‘centraal wonen’, dat bijna overeenkomt met het meergeneratieconcept.

In onze referentieonderzoeken hebben wij gemerkt dat er onderlinge afspraken zijn gemaakt, een soort contractvorming, die bepalend zijn voor de manier waarop de mensen samenwonen, maar ook bepalend zijn wie er in een project mogen komen wonen. Dit is belangrijk voor het instandhouden van het concept. In Duitsland worden dergelijke afspraken geregeld door de organisatie of door de overheid aangestuurd. In Nederland is hier geen sprake van. We hebben hier geen onderzoek naar gedaan, dus het verdient aanbeveling om de manier van contractvorming te onderzoeken.

Bovendien lieten de studies naar de projecten in Duitsland zien dat het meergeneratiewonen ook een impact had in een grotere context: ook mensen van buiten het gebied maken er gebruik van. Het verdient nader onderzoek hoe dit ruimtelijk is vormgegeven en wat bijvoorbeeld de betekenis hierin is van ‘looproutes’ en de positionering van de gemeenschappelijke ruimtes.

Wanneer deze aanbevelingen worden uitgevoerd, worden de randvoorwaarden van het meergeneratiewoonconcept geoptimaliseerd.

6. Bronnenlijst

© www.deutschland.de. (2013, februari 21). Multi-generation houses bring young and old together. Opgeroepen op juni 2016, van deutschland: <https://www.deutschland.de/en/topic/life/society-integration/multi-generation-houses-bring-young-and-old-together>

Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg. (2008). Wonen voor alle leeftijden. Een onderzoek naar woonprojecten met meer generaties en onderlinge dienstverlening. Utrecht: Auteur.

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen, und Jugend. (2012, juli 9). Mehrgenerationenhäuser beim Deutschen Stiftungstag 2012. Opgeroepen op juli 2016, van <http://www.mehrgenerationenhaeuser.de/meldungen/neues-aus-dem-aktionsprogramm/details/news/mehrgenerationenhaeuser-beim-deutschen-stiftungstag-2012/>

CBS (2013). Huishoudensprognose 2013-2060: sterke toename oudere alleenstaanden. p. 11.

CBS (2014, december 18). 18,1 miljoen inwoners in 2060. Opgeroepen op mei 2016, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/51/18-1-miljoen-inwoners-in-2060>

CBS (september, 2013). Huishoudensprognose 2013-2060: sterke toename oudere alleenstaanden p. 8.

de Telegraaf. (2013, juli 29). Fors meer kinderopvangcentra failliet. Opgeroepen op mei 2016, van DFT: <http://www.telegraaf.nl/dft/ondernemen/article21769827.ece>

Giesbers H (RIVM), Verweij A (RIVM), Beer J de (NIDI). Vergrijzing: Wat zijn de belangrijkste verwachtingen voor de toekomst? Bilthoven: RIVM, <<http://www.nationaalkompas.nl>> Nationaal Kompas Volksgezondheid\Bevolking\Vergrijzing, 21 maart 2013.

Grossman, I (2014) Social Structure, Infectious Diseases, Disasters, Secularism, and Cultural Change. Geraadpleegd op 26 april 2016. <http://pss.sagepub.com/content/26/3/311#aff-1>
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderenzorg>

Jansen, R. (2016, januari 4). Kinderopvang wellicht duurder ondanks hogere toeslag. Opgeroepen op juni 2016, van <https://www.kinderopvangtotaal.nl/management/actueel/2016/1/kinderopvang-wellicht-duurder-ondanks-hogere-toeslag/>

Kösters, L., & Moonen, L. (2011). Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm? CBS.

Kullberg, J. (2005) Ouderen van nu en van de toekomst: Hun financiële spankracht, zorgbehoefte en woonwensen. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau. p. 25.

Musterd, S., & de Pater, B. (1992). Randstad Holland: internationaal, regionaal, lokaal. Maastricht: Van Gorcum.

NCDO. (2013). Nederlanders & de deeleconomie. Amsterdam: NCDO.

Nicopoeel. (2015, oktober 1). Kinderopvangtoeslag fors omhoog per 2016. Opgeroepen op juni 2016, van <http://www.nicopoeel.nl/kinderopvangtoeslag/>

NIDI (2003). Bevolkingsatlas van Nederland - demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden. Den Haag: Elmar B.V. p. 140.

Onderzoek TNS/NIPO, november 2012 (<https://www.ouderenfonds.nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers>)

Rijksoverheid. (2012, oktober 18). Bezuinigingen op kinderopvangtoeslag in 2013. (<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2012/10/18/verlag-ing-kinderopvangtoeslag>)

Rijksoverheid. (sd). Langer zelfstandig wonen ouderen. Opgeroepen op juni 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderen-zorg/inhoud/ouderen-langer-zelfstandig-wonen>

Rijksoverheid. (sd). Ouderenzorg. Opgeroepen op juni 2016, van Rijksoverheid:

Rijksoverheid. (sd). Seniorenwoningen. Opgeroepen op juni 20, 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/seniorenwoningen>

RIVM. (2013, maart 18). Meeste ouderen in Duitsland. Opgeroepen op juni 2016, van Zorgatlas: <http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/demografie/levensfase/ouderen-in-landen-van-de-europese-unie>

Schnabel, P. (2004). Individualisering en sociale integratie. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. p. 21

Smith, M. K. (2014). Mehrgenerationenhäuser – multi-generational meeting houses in Germany. Opgehaald van the encyclopaedia of informal education: <http://infed.org/mobi/mehrgenerationenhausen-multigenerational-meeting-houses-animation-care-pedagogy>

St. Anna Hilfe. (2016, 06 28). Mehrgenerationenhaeuser. Opgeroepen op juli 2016, van St. Anna Hilfe. <https://www.st.anna-hilfe.de/ueber-uns/foerderprojekte2/mehrgenerationenhaeuser/index.html>

Wester, J. (2016, januari 16). Tien jaar nieuw zorgstelsel: dit leverde het op. Opgeroepen op juni 2016, van NRC: <http://www.nrc.nl/handelsblad/2016/01/16/tweeslachtige-zorg-1576506>